

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

Sociální adaptabilita romské rodiny,
podmínky a východiska.

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Antonín Olejníček

Vypracoval:
Zdeněk Malý

Brno 2006

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!
Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat!
Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Sociální adaptabilita rómské rodiny, podmínky a východiska“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....
Zdeněk Malý

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!
Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat!
Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

PODĚKOVÁNÍ

Za spolupráci a nové podněty

d ě k u j i

PhDr. Antonínu Olejníčkovi (z Institutu mezioborových studií Brno Univerzity Tomáše Baťi ve Zlíně), jakožto vedoucímu mojí bakalářské práce za velmi užitečnou metodickou pomoc při vytváření mantinelů této práce a za velmi inspirativní připomínky,

Mgr. Veronice Petrové (absolventce Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně obor právo a právní věda) za nové poznatky o ochraně a situaci národnostních menšin z oblasti práva, legislativy a vládní politiky,

Mgr. Pavlu Hrazdírovi, absolventovi Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně obor sociologie a zároveň novináři a editorovi brněnského Metropolitanu z mediální sekce kanceláře brněnského primátora, za poznatky z oboru psychologie a sociologie a také za stylistickou kontrolu této práce,

a v neposlední řadě **Mgr. Zdeňce Malé**, své matce, za poskytnutí velké morální a psychické podpory při psaní této práce.

Brno, 2006

Zdeněk Malý

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!
Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat!
Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

OBSAH

1. <u>ÚVOD</u>	str. 6
2. <u>STRUČNÉ NASTÍNĚNÍ PROBLEMATIKY MENŠIN VE VĚTŠINOVÉ SPOLEČNOSTI</u>	str. 8
2.1. Pojmy etnikum, národnostní menšina, komunita, multikulturalismus	str. 8
2.1.1. Etnikum	str. 8
2.1.2. Národnostní menšina, romská komunita	str. 10
2.1.3. Multikulturalismus	str. 10
2.2. Sociální vyloučení (exkluze)	str. 11
3. <u>ROMOVÉ JAKO ETNIKUM; ROMSKÁ RODINA JAKO ZÁKLADNÍ PRVEK ROMSKÉHO ETNIKA</u>	str. 15
3.1. Historické kořeny Romů ve světě	str. 15
3.2. Historické kořeny současné situace Romů v ČR	str. 18
3.3. Dělení Romů	str. 20
3.3.1. Dělení vnitřní – romské	str. 20
3.3.2. Dělení vnější – z hlediska většinové populace	str. 22
3.3.3. Odborné dělení podle lingvisticko-etnického hlediska	str. 22
3.4. Specifika romské rodiny jako základního prvku vytvářejícího romskou komunitu	str. 23
3.4.1. Jazyk	str. 23
3.4.2. Náboženství	str. 23
3.4.3. Rodinné hodnoty	str. 24
3.4.4. Tradiční romské profese	str. 25
4. <u>PODMÍNKY SOCIÁLNÍ ADAPTABILITY ROMSKÉ RODINY</u>	str. 28
4.1. Sociální vyloučení (exkluze)	str. 28
4.2. Romská rodina a vzdělávání – sociální exkluze na poli vzdělávání	str. 29
4.2.1. Příčiny sociálního vyloučení při vzdělání	str. 30
4.2.2. Hodnotový žebříček romských rodin ve vztahu ke vzdělání	str. 31
4.3. Nezaměstnanost v romských rodinách – sociální exkluze na pracovním trhu	str. 32
4.3.1. Příčiny vysoké nezaměstnanosti příslušníků romských rodin	str. 33
4.3.2. Negativní následky nezaměstnanosti v romských rodinách	str. 34

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

4.4. Romská rodina a problematika drog	str. 35
4.5. Romské rodiny a kriminilita	str. 37
4.6. Romská ghetta – sociální exkluze romských rodin v oblasti bydlení	str. 38
4.6.1. Proces vytváření vyloučených romských lokalit	str. 38
4.6.2. Příčiny ztráty bydlení – neznalost práva, neplatičství	str. 39
4.6.3. Nástroj tzv. „sankčního bydlení“	str. 40
4.6.4. Následky sociální exkluze romské rodiny v oblasti bydlení	str. 40
5. <u>VÝCHODISKA SOCIÁLNÍ ADAPTABILITY ROMSKÉ RODINY</u>	str. 43
5.1. Mezinárodní snahy o řešení integrace a adaptability národnostních menšin, romské komunity a romské rodiny	str. 43
5.1.1. Mezinárodně-právní dokumenty týkající se ochrany menšin	str. 43
5.1.2. Mezinárodní spolupráce v oblasti sociální integrace a adaptability romského etnika a romské rodiny	str. 45
5.2. Státní politika integrace romské menšiny a romské rodiny	str. 46
5.3. Sociální adaptabilita romské rodiny v jednotlivých oblastech – návrh řešení	str. 50
5.3.1. Návrh řešení sociální adaptability romské rodiny v oblasti vzdělávání	str. 50
5.3.2. Návrh řešení sociální adaptability členů romských rodin v produktivním věku na pracovním trhu	str. 52
5.3.3. Návrh řešení sociální adaptability romské rodiny v oblasti bydlení	str. 52
5.3.4. Návrh řešení rasové diskriminace romské menšiny a romských rodin	str. 53
5.3.5. Návrh řešení sociální adaptability vytvářením romské reprezentace	str. 54
6. <u>ZÁVĚR</u>	str. 56
7. <u>RESUMÉ</u>	str. 59
8. <u>ANOTACE / ANNOTATION</u>	str. 60
9. <u>KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS</u>	str. 61
10. <u>POUŽITÁ LITERATURA</u>	str. 62
<u>PŘÍLOHA</u>	str. 66

1. ÚVOD

Jako téma mé bakalářské práce jsem si vybral „Sociální adaptabilitu romské rodiny, podmínky a východiska“. Toto téma jsem si zvolil záměrně z několika důvodů, mezi něž patří mimo jiné můj zájem o porozumění situaci romské populace u nás, z hlediska profesního i humánního.

Problematika minoritních společností a etnických skupin začíná v dnešní multikulturní Evropě nabývat na velkém významu. I v zemích jako je Francie nebo Velká Británie, kde již odnedávna žilo velmi mnoho národnostních menšin (muslimských nebo indických), v poslední době pozorujeme silný nárůst nacionalismu a s ním spojeného extremismu právě těchto etnik. Přitom právě tyto země donedávna sloužily jako vzor v otázkách, jak dobře nakládat s jedinci odlišného původu. Ukazuje se však, že i jejich řešení nebylo zcela komplexní a nebyly řešeny negativní dopady sociálního vyloučení těchto skupin obyvatel, zejména v oblasti bydlení, školství a pracovního trhu. Vznikaly tak i nám velmi dobře známá ghetta, nesoucí sebou řadu problémů do budoucna.

Tato práce by měla sledovat podmínky a východiska adaptability romské rodiny v České republice. Jelikož však rodina tvoří ze sociologického hlediska základní složku každé společnosti, nelze odhlédnout od typických problémů romského etnika na našem území vůbec, jako naší nejpočetnější menšinové národnostní skupiny. Jen pochopením původu jejich problémů a také popsáním současného stavu se můžeme analyticky dobrat možných řešení. Tato řešení by však neměla být dílčími řešeními na úrovni jednotlivých oblastí, je třeba k nim přistupovat velmi komplexně. Jak totiž ukáže tato práce, jednotlivé oblasti života romské rodiny (a romské komunity také) spolu navzájem velmi úzce souvisí. V tomto směru lze do budoucna očekávat velkou úlohu vládní politiky a také zapojení různých vládních i nevládních organizací do procesu adaptability romského etnika. Je třeba zdůraznit, že je zcela vhodné v tomto procesu začít právě od základního článku této minority, tedy právě od rodiny.

Nabízí se mnoho otázek: Co je to národnostní menšina, etnikum nebo komunita v postavení vůči většinové společnosti? Co jsou Romové? Jak ovlivňují historické události dnešní postavení romských rodin v ČR? Jaká jsou specifika romské rodiny jako potenciálního zdroje problematického soužití? Jaké je postavení romské rodiny? Jak jsou romské rodiny vyloučeny ze sociálního života? V jakých oblastech? Jaké to má

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

příčiny a následky? Jak se projevuje ochrana menšin na mezinárodním a vnitrostátním poli? Lze nalézt nějaká východiska sociální adaptability romských rodin?

Záměrně jsem zvolil strukturu této práce, která se přesouvá od obecné problematiky menšin ve většinové společnosti ke specifickému postavení a problémům romské komunity. Práce je tedy rozdělena do čtyř velkých celků.

V prvním z nich nastiňuji některé základní pojmy, se kterými tato práce operuje. Je totiž třeba si nejprve uvědomit, jaké postavení Romové vlastně zaujímají. Vzhledem k tomu, že se otázky národnostních menšin dotýká i otázka multikulturní společnosti, je v této části také stručně nastíněna. Obecně se zde také zmiňuji o problematice sociálního vyloučení, jakožto jednoho ze základních pojmů, který se prolíná celou touto prací.

Na tuto část navazuje analýza historických událostí, které jsou příčinami současného problematického postavení Romů a romské rodiny v ČR. Bez pochopení romské historie dávné i novější, bez pochopení jejich odlišností jazykových, náboženských, profesních i rodinných, nelze pochopit zvláštnosti jejich života a postavení ve většinové společnosti.

Dále rozebírám sociální vyloučení romské rodiny v jednotlivých oblastech života v současné době. Typická romská rodina se dnes potýká zejména s bydlením (ať již bydlením ve špatných lokalitách nebo bezdomovectím), vysokou nezaměstnaností nebo prací na černo, s drogami a drogovou závislostí ve svém okolí a s kriminalitou. Každý z těchto problémů je velmi úzce provázán s jiným, každý má své příčiny a následky.

V části poslední se snažím postihnout aktivity mezinárodní i domácí na poli adaptability národnostních menšin, romské menšiny v ČR a romské rodiny. Musím podotknout, že i přes mnohé snahy a vydané prostředky, nebyly doposud tyto otázky řešeny příliš úspěšně. Proto se pokouším sám navrhnout možná řešení, jejich podmínky a východiska, jak tuto zapeklitou problematiku řešit.

Celou práci jsem zamýšlel pojmut z širokého úhlu pohledu veškerou problematiku týkající se života romské rodiny v České republice. Jsem si vědom toho, že některé části by mohly být rozpracovány úžeji a jiné podrobněji, vzhledem k rozsahu a potřebám bakalářské práce nechávám tyto problémy k případnému rozpracování v diplomové práci.

autor

2. STRUČNÉ NASTÍNĚNÍ PROBLEMATIKY MENŠIN VE VĚTŠINOVÉ SPOLEČNOSTI

Abychom mohli pochopit postavení romské rodiny v české společnosti, je třeba si nejprve nastínit problematiku některých základních pojmů. V následujících podkapitolách se budu zabývat otázkou vlastního označení Romů – zda je můžeme označit za etnikum, národnostní menšinu nebo komunitu. Dále stručně nastíním problematiku multikulturní společnosti. S pojmy etnikum a národnostní menšina také souvisí pojem sociální vyloučení, jakožto jeden ze stěžejních pojmů této práce.

2.1. Pojmy etnikum, národnostní menšina, komunita, multikulturalismus

Každý z těchto pojmů lze definovat jinak, na základě jiných znaků či prvků. Shoda neexistuje ani mezi odborníky, přesto se pokusím jejich definice zobecnit, abychom mohli odpovědět na otázku, za co vlastně Romy považovat.

2.1.1. Etnikum

Podle encyklopedie Dictionary of Race, Ethnicity and Culture byl až do konce 19. a začátku 20. století koncept etnika často spojován s koncepty rasy, národa a národnosti a některé stopy této dvojznačnosti přetrvávají do dnes. Pojem etnika poprvé použil De la Poughe v roce 1896 k popsání kulturního, psychologického a společenského charakteru určité populace, který odlišil od konceptu rasy (může se jednat o jedince různých ras spojených vzájemnou historickou vazbou).

Pojem etnikum jako takový se rozšířil v 70. letech 20. století v Americe díky reflexím hnutí a konfliktů s etnickými menšinami, jež se začali objevovat jak v průmyslově vyspělých zemích, tak v zemích třetího světa.¹

Názorů na to, co to vlastně etnikum je a na jakých prvcích je založeno, je velmi mnoho, přesto lze hovořit o 4 hlavních znacích etnicity. Jsou jimi:

¹ Bolaffi, G., Bracalenti, R., Braham, P., Gindro, S. Dictionary of Race, Ethnicity and Culture. Gateshead: Atheneum Press, 2003, s. 94.

- **Společný původ** – například pro národy žijící v diaspoře (Romy a Židy) je původní vlast centrálně významná pro kolektivní identitu. Paradoxně je tento význam tím větší, čím je příchod z vlasti časově vzdálenější a hůře specifikovatelnější.²
- **Sdílená kultura a společný způsob života** – tato se přenáší na děti. Patří sem jazyk, zvyky, sdílená historie (historické postavy a události), specifické ekonomické činnosti, náboženství, hodnotové systémy, rituály, apod. Otázkou je, zda při definici etnika má toto etnikum splňovat všechna tato kritéria nebo jen některé z nich. Někteří autoři zastávají názor, že rozhodující jsou kulturní odlišnosti, které mohou zabírat jen zanedbatelnou část celkové kulturní výbavy, ale jsou tematizovány jako *symbolické kulturní odlišnosti*.³
- **Fenotyp** – neboli fyzická odlišnost. Tento prvek je některými autory bagatelizován, neboť nechtějí být spojováni s rasovými teoriemi. Odlišná rasa však zcela bezesporu je znakem etnika, souvisí se společným původem.
- **Status menšiny** – etnikem může být pouze ta skupina obyvatel, která je jakýmsi segmentem větší společnosti. Někteří autoři navíc hovoří i o podmínce, aby se tato skupina za menšinu považovala.

Ve většině vědeckých pracích o Romech převládá názor, že lze Romy označit jako etnikum. Jak jsem se ale již zmínil, liší se jednotliví autoři v pohledu, jakým etnickou skupinu jako takovou definují.⁴

Pokud bychom se měli podívat konkrétněji na problematiku vymezení Romů jako etnika, vyjdeme z výše nastíněného čtyřprvkového vymezení. Podmínku společného původu lze přijmout, neboť se všeobecně uznává, že Romové přišli z Indie. Dalším prvkem definic etnicity je sdílená kultura. Je třeba si klást otázku, nakolik jsou Romové kulturně homogenní skupinou. Vzhledem k značné roztržitosti Romů po celém světě a také snaze asimilovat je do většinové společnosti je třeba konstatovat, že Romové jako celek nemají příliš mnoho společných specifických kulturních prvků. Angličan A. Fraser dokonce mluví o pouhých dvou prvcích, za něž považuje institut

² Bolaffi, G., Bracalenti, R., Braham, P., Gindro, S. Dictionary of Race, Ethnicity and Culture. Gateshead: Athenaem Press, 2003, s. 197.

³ Tamtéž, s. 198.

⁴ Tamtéž, s. 188.

rituální čistoty a víru v duchy zemřelých *mulo*.⁵ Romové splňují také podmínku fyzické odlišnosti a mají v ČR status menšiny. Proto lze přijmout názor, že se jedná o etnikum.

2.1.2. Národnostní menšina, romská komunita

Přestože jsme se shodli na možnosti používání pojmu etnikum na Romy v ČR, v situaci legislativní se tohoto pojmu neužívá a ani neexistuje jeho definice. Zákodárce pracuje s pojmem **národnostní menšina**. Definici lze najít v zákoně o právech příslušníků národnostních menšin, v §2 odst.1. :

„Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň ze účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.“⁶

Další pojem, který bychom na Romy mohli použít, je **romská komunita**. Tento pojem byl oficiálně zaveden Zprávou o situaci romské komunity v České republice, která byla po počátečních sporech posléze přijata Vládou ČR v jejím usnesení č.686 z roku 1997. K používání tohoto pojmu se přiklání i aktuální vládní dokument zabývající se problematikou Romů, Koncepce romské integrace 2005. Použití tohoto pojmu je však značně komplikované vzhledem k řešení problému soužití s Romy. Romskou komunitu lze definovat jako skupinu lidí, jež jsou jako příslušníci romské komunity identifikováni majoritou.⁷

2.1.3. Multikulturalismus

Jednotlivé definice tohoto pojmu lze rozdělit do dvou kategorií - zda se jedná o **objektivní popsání společenské reality**, kdy vedle sebe žijí rozdílné kultury, nebo o vyjádření **ideologického či politického programu**, který je zaměřen na řešení problémů vznikajících ze soužití rozdílných kultur.

⁵ Fraser, A. The Gypsies. Cambridge: Blackwell Publishers, 1992, s. 243.

⁶ Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁷ Vláda ČR. Koncepce romské integrace. [citováno dne 13. března 2006]. Dostupný z: <http://www.vlada.cz/cz/seriata/detail.php?id=8150>

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Pokud bych opět citoval encyklopedii Dictionary of Race, Ethnicity and Culture, pak tento pojem označuje stav, kdy vedle sebe koexistují různé kulturní společnosti či společenské skupiny.⁸ Dnes se tak označují společnosti složené z různých kulturních skupin, ať již spolu žijí z politických, ekonomických či jiných sociálních důvodů.⁹

Shrnutí kap. 2.1.:

Vyskytuje-li se v nějaké společnosti skupina odlišných jednotlivců, ať již rasově, kulturně nebo jinak, která se vůči většinové společnosti vymezuje právě svou rozdílností, můžeme o ní hovořit jako o etniku, národnostní menšině nebo komunitě. Přiznání statutu menšiny má pro její jedince veliký význam, může dopomoci k vytvoření školství v mateřském jazyce nebo třeba k pozitivní diskriminaci, například v podobě kvót minimálního počtu účastníků dané menšiny v nějaké instituci.

Na Romy jako takové můžeme nahlížet jako na etnikum, přestože nalézáme velké kulturní a zvyklostní rozdíly mezi Romy žijícími v různých státech. Romové jsou zároveň nejpočetnější národnostní menšinou v České republice. Mezi další menšiny patří zejména Slováci, Rusové, Poláci, Vietnamci. V posledních letech představují tito imigranti, vzhledem k nízké porodnosti, jediný přírůstek v počtu obyvatelstva. Vzhledem k vylidňování Evropy se musí i Česká republika připravit na silou potřebu migrantů z východu a postupně se tak přeměnit v plně multikulturní společnost.

2.2. Sociální vyloučení (exkluze)

Společnost, ve které žijí pohromadě menšina s většinou (dnes je to podle mého názoru téměř všude na světě), se nevyhýbá sociálním problémům. Ve vztahu menšina-většina je nejškodlivějším jevem tzv. sociální vyloučení (neboli sociální exkluze), které se v této podkapitole pokusím obecně vyložit (rozborem příčin a následků vyloučení v konkrétních oblastech se zabývá kap. 4.).

Sociální vyloučení se charakterizuje jako „mechanismus nebo strategie, pomocí nichž jedna skupina ochraňuje svá privilegia a výhody tím, že uzavře jiným skupinám přístup ke zdrojům, k pozicím, odměnám a možnostem, a to na základě mocensky

⁸ Bolaffi, G., Bracalenti, R., Braham, P., Gindro, S. Dictionary of Race, Ethnicity and Culture. Gatheshaed: Athenaem Press, 2003, s. 183.

⁹ Tamtéž, s. 184.

sankcionovaného prohlášení těchto skupin za nevhodné.¹⁰ Celý pojem tak úzce souvisí s tzv. sociálním uzavíráním, procesem, kdy se určitá společenská skupina snaží udržet svou výlučnou kontrolu nad vzácnými zdroji.

Z jiného úhlu pohledu, a pro potřeby této práce stěžejnějšího, se na sociální vyloučení můžeme dívat jako na vyloučení z hlavního proudu společnosti. Nejde tedy o aktivní činnost jedné společenské skupiny, ale o objektivní skutečnost, která vyplývá ze strategií jednotlivých společenských skupin. Tento pohled dnes dominuje a i já se jím budu v této práci zabývat, neboť právě sociální exkluze představuje příčiny problémy s Romy v naší společnosti. Navíc pro účinné řešení sociální integrace romské rodiny je třeba hledat příčiny jejího vyloučení.

D. G. Mayes se na sociální exkluzi dívá jako na jednoznačně multidimenzionální koncept. Zahrnuje stránky jako je chudoba, nezaměstnanost, zdravotní handicapy, nenaplnění práv, atd.¹¹ Oblasti, v nich se sociální vyloučení realizuje, jsou tyto:

- **ekonomické oblast** (může mít formu dlouhodobé nezaměstnanosti, nízkého příjmu či příjmové chudoby)
- **sociální oblast** (se projevuje rozbitím tradiční domácnosti a rozpadu manželství, bezdomovectvím, kriminalitou, nechtěnými těhotenstvími nezletilých, atd.)
- **politická oblast** (jedná se o nízkou účast ve volbách, o upírání politických práv a o neschopnost participace)
- **komunitní oblast** (zdevastovaným prostředím a obydlími, nedostupností služeb a kolapsem podpůrných sítí)
- **individuální oblast** (případy fyzického nebo mentálního handicapu či nemoci, chybějícího vzdělání a kvalifikace, ztráty sebevědomí a sebeúcty)
- **prostorová oblast** (koncentrace ve vyloučených oblastech s kumulací rizikových vlivů, jako je kriminalita, a bez odpovídající kvality života: špatné životní prostředí, nedostatečná dopravní dostupnost a infrastruktura, nekvalitní občanská vybavenost včetně školství a zdravotnictví)

¹⁰ Maříková, H., Petrušek, M., Vodáková, A. a kol. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996, s. 295.

¹¹ Mayes, D.G. Introduction. In Mayes, D.G., Bergham, J., Salais, R. a kol. Social Exclusion and European Policy. Cheltenham - Edward Elgar Publishing, 2001, s. 5.

- **skupinová oblast** (znamená koncentraci uvedených charakteristik vyloučení v určitých konkrétních sociálních skupinách)

Shrnutí kap. 2.2.:

Sociální vyloučení je velmi negativní sociální jev, který se rozvíjí v různých oblastech lidského života a nějakým způsobem vzdaluje národnostní menšinu či etnickou skupinu od života většinové společnosti. Projevuje se tak v mnoha, často vzájemně propojených dimenzích. Řešení sociálního vyloučení může proběhnout jedinečně pomocí komplexního systému nástrojů nejrůznějšího druhu (sociální, právní, politické, ekonomické, apod.). Vždy je ale potřeba nejprve pečlivě analyzovat příčiny i následky tohoto negativního jevu v dané konkrétní oblasti.

ZÁVĚR KAP. 2. Z POHLEDU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Z hlediska sociální pedagogiky hraje velmi významnou roli prostředí, v němž jedinec žije a odkud pochází, jako hlavní faktor rozvoje osobnosti. Jedinec a jeho okolí jsou v neustálé vzájemné interakci, nepůsobí tedy jednostranně. Prostor představuje vymezený prostor, ve kterém se nachází podněty nezbytné k rozvoji osobnosti. Zahrnuje jak materiální, tak nemateriální systém. Pod tyto duchovní hodnoty patří například věda, umění a morálka. Jak už jsem zmínil výše, mezi jeden z prvků charakterizujících národnostní etnikum patří i sdílená kultura a společný způsob života. Pokud jedinec pochází z jiného prostředí, ve kterém byl vychováván na základě jiných než většinových hodnot, mívá většinou problém se zařazením do majoritní společnosti. Zde nastává pravý čas pro působnost sociálního pedagoga, aby vhodným uplatňováním výchovně-vzdělávacích metod a na základě sociální komunikace napomohl řešení konkrétní situace. Je třeba také zdůraznit jednu ze základních zásad výchovy, a sice zásadu úcty ke každému člověku, ať je jeho původ jakýkoli. Z hlediska sociální práce není důležité, jak Romy nazveme, zda-li jako etnikum, menšinu nebo komunitu. Je důležité ale vnímat faktory a specifika

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

daného prostředí. Bez toho se totiž otevírá cesta k sociálnímu vyloučení příslušníků menšin z majoritního způsobu života.

3. ROMOVÉ JAKO ETNIKUM; ROMSKÁ RODINA JAKO ZÁKLADNÍ PRVEK ROMSKÉHO ETNIKA

Každá menšina v každé zemi je specifická. Specifické postavení mají i Romové jako národnostní menšina v České republice. Její postavení, zvyky a jazyk se vyvíjely v průběhu staletí, ovlivněné nejrůznějšími historickými událostmi a osobnostmi. Určení původu etnika může pomoci vysvětlit řadu jeho tradic, proto se mu věnuji. Obvykle je to ovšem dění posledních dvou staletí, které má největší vliv na dnešní situaci menšiny. Nejinak je tomu i u romské populace žijící v ČR, jejíž moderní historii nelze vynechat, neboť to byl právě vývoj po 2. světové válce, který započal vývoj nynějších problémů této komunity. Romy nelze zcela pochopit také bez pochopení jejich zvláštností, jazykových či profesních, s důrazem na rodinné hodnoty. Otázkou je, která specifika lze považovat za zdroj problematického soužití s majoritní společností.

3.1. Historické kořeny Romů ve světě

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, jedním z definičních znaků etnika či etnické skupiny je společný původ. Pátrání po původní vlasti Romů bylo od středověku, kdy se objevili v Evropě, velkým úkolem pro historiky a badatele.

Datum jejich příchodu do Evropy není možné přesně určit, protože se jednotlivé skupiny Rómů rozptylovaly po Evropě nezávisle na sobě, každá svou cestou. Lze se opírat pouze o dochované záznamy v archívech měst. V dobových kronikách existuje mnoho zmínek o putujících kejklířích, bavících feudální pány, o tanečnicích spoře oděných v zářivých barvách, oblíbených u panských dvorů a nenáviděných zbožnými a váženými občany.¹² Takto mohli být Romové zaměňováni s potulnými tlupami "umělců". Náhle se tedy asi ve 14. století začalo potulovat a putovat z místa na místo společenství lidí, které se od ostatních obyvatel lišilo tmavší pokožkou, oblečením, osobitým způsobem života, vlastním, zcela nesrozumitelným jazykem, temperamentem a neochotou podřízovat se tlaku většinového obyvatelstva.¹³

¹² Autor neuveden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530>

¹³ Tamtéž

Nejznámější a nejrozšířenější názor na původ Romů byl, že pocházejí z **Egypta**, odkud přišli do křesťanských zemí.¹⁴ V mnoha zemích je také pojmenovali podle jejich domnělého egyptského původu - Gitanos (ve španělštině), Gitanes (ve francouzštině) či Gypsies (v angličtině) - ale ve skutečnosti jsou tato jména patrně odvozena od názvu oblasti Malý Egypt na Peloponésu nebo v oblasti Malé Asie.¹⁵ V jižní a východní Evropě byli pojmenováni podle manichejské sekty kněží Athiganoi - Atsiganos, z čehož vznikla další skupina pojmenování - Zingaro (v italštině), Tsigane (ve francouzštině), Zigeuner (v němčině), Cigáni (ve slovanských jazycích) i české Cikáni.¹⁶

První krok k odpovědi na otázku, kdo jsou Romové, učinil náhodou v roce 1763 maďarský student teologie Štefan Váli, který se v Holandsku v Leydenu setkal s několika Indy - Malabary, kteří tam byli na studiích medicíny.¹⁷ Váliho zaujala jejich podobnost s Romy, které dobře znal ze svého maďarského domova. Nezůstal jen u vnějšího dojmu a zapsal si víc než tisíc malabarských slov, která používali, spolu s jejich významem. Když se vrátil do vlasti a zjišťoval u Romů význam zapsaných slov, byl překvapen podobností jazyků. Na tento začátek navázalo podrobné studium, kterému se věnovala celá řada odborníků - lingvistů, historiků, etnologů. Dohady o tom, do které kasty Romové v přísně rozdělené indické společnosti náleželi, vedou mezi sebou dlouhá léta lingvisté i historikové. Většina odborníků však předpokládá, že Romové patřili k nejspodnější kasti.¹⁸ Příslušnost Romů k této kasti by vysvětlovala i důvod, proč Romové začali Indii od 8. století opouštět.¹⁹ Tento časový údaj potvrzuje i fakt, že v jejich jazyce nejsou zachyceny změny, ke kterým došlo v příbuzných indických jazycích později.²⁰ Je možné, že Romy z Indie vyhnala i častá sucha a s nimi spojený nedostatek potravy, nebo se chtěli vymanit z přísně rozdělené indické kastovní společnosti a hledat nová "odbytiště" pro své výrobky a služby.

O **indickém původu** Romů svědčí nejen jazyk, ale i překvapivá podobnost některých zvyků, podobná společenská struktura, výběr povolání, stejná technologie zpracování kovů aj.²¹ Romskou historii mohli nejpřesněji vypátrat lingvisté podle vývoje romských dialektů. Díky tomu, že vývoj jazyků má své zákony, mohli lingvisté

¹⁴ Autor neuveden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530>

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž.

nejpřesněji určit dobu a místa pobytu. Dle názoru jazykovědců a historiků Romové postupovali z Indie v závislosti na geografických podmínkách přes Mezopotámii na Blízký východ, do asijské části Turecka, kde se velká část Romů zastavila a setrvala asi tři století (12.-15. století).²² Tato doba jim pomohla v první orientaci v nové kultuře a ulehčila pozdější postup Evropou.

V souvislosti s Mongolskou a Tureckou expanzí pokračovali přes Malou Asii a Balkán, nějakou dobu asi pobýli v Řecku, o čemž svědčí četná řecká slova v romštině, a dále postupovali údolím Dunaje do střední Evropy.²³ V 15. století byli již Romové rozptýleni po celé Evropě, Anglii a Skotsko z toho nevyjímaje.²⁴ Zpočátku tito lidé budili zvědavost a jejich exotické vzezření dávalo podnět k různým úvahám o důvodech jejich toulavého života a domněnkám o jejich pravlasti. Evropské obyvatelstvo bylo tedy zpočátku ke kočovníkům shovívavé, přijímalo je jako kající křesťanské poutníky, za které se vydávali. Někde romské rodiny dokonce vítali, protože přinášeli nové technologie zpracování železa a kovů, přinášeli nové zkušenosti.²⁵

V evropském prostředí se ocitli Romové ve zcela zvláštní situaci, protože jejich skupinové neformální normy nebyly vždy v souladu s normativním a hodnotovým systémem okolního většinového obyvatelstva.²⁶ Proto je pro toto etnikum dodnes těžké nalézt kompromis, podle kterých norem se chovat. Romské rodiny žili vždy v uzavřených skupinách a odstup majoritních společností k nim toto uzavření se do svého skupinového světa ještě posílil. Většinová společnost byla a bohužel zůstává pro Romy cizí skupinou, která je v minulosti odmítala, a už jen proto se k ní bez rozpaků chovají jako k "nevlastním".

Shrnutí kap. 3.1.:

Po dlouhém bádání odkud Romové pocházejí se na základě jazykových podobností podařilo určit jejich indický původ. Doba jejich příchodu do Evropy je však stále nejasná, ale existují o nich záznamy ve středověkých literárních památkách. Problémy romských rodin začínají právě v této době. Svým jiným vzhledem, kočovným způsobem života a jazykem se už tehdy vymezovali z většinové společnosti.

²² Autor neuveden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530>

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž.

3.2. Historické kořeny současné situace Romů v ČR

Situace Romů a jejich rodin v českých zemích nebyla vždy lehká. Společnost 18. až 20. století zde nebyla příliš multikulturní, v podstatě tu žili dva zneprátené tábory Čechů a Němců (Rakušáků) a romská otázka tak nebyla nijak řešena. Navíc v této době tato komunita silně kočovala po celé střední Evropě.

Romové ale byli vždy považováni za jiné, vystavováni segregaci a rasismu, jehož nejhorším vyústěním byl **holocaust** za nacistické okupace. Podle A. Fräsera přežilo válku z osmi tisíc českých Romů jen asi 600.²⁷ Sice se jednalo o rasismus německý, ale objevují se i názory, že svůj podíl měli i Češi. Například F. Gál ve své knize O jinakosti píše: „Rasově a etnicky motivované vraždění lidí za druhé světové války by nebylo možné, kdyby říše – kamkoli vstoupila – nenašla tolik ochotných a mentálně připravených „spolupracovníků“.“²⁸

Ani poválečný vývoj nevedl ke změně nepřátelství vůči této skupině obyvatel. Dokonce i vládní návrh z roku 1946 počítal s vytvořením systému **pracovních táborů** pro romské obyvatelstvo. Systém pracovních táborů sestával z táborů diagnostických, rodinných (převýchovných) a kárných (pro ty rodiny, kterým nestačila převýchova v předchozích dvou typech táborů). Tento návrh byl naštěstí jako protiústavní zamítnut.²⁹ Těsně po válce byl proveden i soupis všech Romů na našem území. Tento soupis se měl týkat „potulných cikánů a jiných tuláků práce se štítících“, byl přikázán vyhláškou Ministerstva vnitra v roce 1947. Všem lidem na tomto soupise byly navíc brány otisky prstů a byly vedeni v evidenci kriminální služby. Romským rodinám a jejich příslušníkům bylo dále zakázáno držet psi a obchodovat s koňmi.³⁰

Podle T. Haišmana v poválečném Československu pokračuje rasový kontext zavedený v době protektorátu, který vytlačil předválečné spíše sociální vymezení politiky vůči Romům.³¹

Číselným porovnáním počtu Romů, kteří přežili holocaust, a Romů žijících dnes v ČR, zjistíme, že většina z nich jsou imigranti (například ze Slovenska nebo Rumunska). Masivní přesuny obyvatel v Evropě související s koncem války se dotkly také romských rodin. Československo se však vydalo cestou **rozptylu a asimilace**

²⁷ Fraser, A. The Gypsies. Cambridge: Blackwell Publishers, 1992, s. 267.

²⁸ Gál, F. O jinakosti. Praha: G plus G, 1998, s. 18

²⁹ Haišman, T. Romové v Československu v letech 1945 – 1967 – Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady. In Romové v České republice. Praha: Socioklub, 1999, s. 144.

³⁰ Tamtéž, s. 145.

³¹ Tamtéž, s. 150.

kulturně odlišného obyvatelstva, které mělo zajistit bezproblémové soužití s Romy. Hlavní linie politiky KSČ koncem 50. let byla definovaná jako důsledná asimilace etnografické skupiny cikánů.

Přesto tato politika nebyla příliš úspěšná. Také v novém prostředí docházelo k vytváření sídelních koncentrací Romů, avšak bylo běžné, že spolu žili rozdílné skupiny romské komunity. Kulturní pestrost Romů v sobě zahrnuje i existenci hranic spojených s výraznou sociální distancí. P. Víšek k tomu říká, že „jedním z nejnebezpečnějších a nejvážnějších omylů, kterých se státní správa dopustila, byla výstavba satelitních sídlišť na okraji větších měst. Sestěhování většího množství romských rodin bez předchozího důsledného výběru, tedy sestěhování příslušníků různých společenských kast s odlišnou sociální a kulturní úrovní, způsobilo zpřetrhání původních společenských vazeb, které s sebou nesly skupinovou kontrolu, na které je také morálka romských společenství založena. To vše vytvořilo předpoklad vzniku sociální regrese všech.“³²

Stejně tak nepodporována či dokonce blokována byla i schopnost romských rodin převzít odpovědnost za vlastní životní situaci. P. Víšek k tomu říká: „Protektorský způsob, jakým byly potřeby Romů zabezpečovány, pokřivil jejich pohled na vlastní rozvoj. Zvykli si na způsob, jakým se jim dostává sociální ochrany, hmotných statků, garance zaměstnání apod. Nebyli vedeni k tomu, že jde o sociální ochranu a o sociální redistribuci, která je postavena na solidaritě a jejím konsensuálním rozměru, a na vlastní participaci. Minulý režim nebyl postaven na osobní odpovědnosti. Neuměl jasně říci, že odpovědnost za vlastní život má především každý sám.“³³ Dědictvím minulého režimu se tedy stala romská komunita závislá na sociálních dávkách. Komunistická vláda se snažila Romy asimilovat za každou cenu, proto probíhali rozsáhlé investice. „Zlepšila se úroveň bydlení, zejména romských komunit žijících ve městech. Poprvé ve své historii se Romové stali masově rovnoprávnými poživateli zdravotní a sociální péče včetně prevence. Byli upřednostňováni např. při umísťování dětí do mateřských škol, klubů a družin, při přidělování bytů, zaměstnavatelé měli povinnost jistý počet Romů zaměstnat apod.“³⁴ Byly nadhodnocovány materiální investice, ale zcela se pozapomnělo na investice sociální. „Vycházelo se z předpokladu, že zlepšením hmotných podmínek, životní a materiální úrovně Romů se změní i jejich myšlení a mentalita.“ Skutečný

³² Víšek, P. Program integrace – řešení problematiky romských obyvatel v období 1970 až 1989. In Frištnenská, H., Haišmann, T., Víšek, P. a kol. Romové v České republice. Praha: Socioklub, 1999, s. 210.

³³ Tamtéž, s. 212.

³⁴ Tamtéž, s. 212.

výkon integračních aktivit tak nebyl výsledkem fungování systému, ale byl pouze záležitostí „několika desítek či stovek obětavých lidí z řad sociálních pracovníků, učitelů, vychovatelů či kulturních pracovníků. Kde se žádní takoví nadšenci nenašli, žádná aktivita nebyla.“³⁵

Shrnutí kap. 3.2.:

Situace Romů a romských rodin jako takových v České republice je silně poznamenána událostmi z let protektorátu a následným komunismem. Násilná asimilace a umělé umísťování různých romských skupin do stejných lokalit jsou hlavními příčinami jejich dnešního sociální vyloučení. Různé sociální programy a podpory z nich vytvořili skupinu nezbytně závislou na této pomoci. Investice do romské integrace, i přes finanční výdaje, nebyly dostatečné. Romové pracovali jako nekvalifikovaná pracovní síla v továrnách, dolech a na stavbách. Byli koncentrováni v oblastech, jež byly kdysi centry socialistické výstavby a jež patří nyní mezi skupinu obyvatel nejvíce postiženou kolapsem neživotaschopného těžkého průmyslu a s ním související těžby.

3.3. Dělení Romů

Obecně můžeme Romy rozdělit podle různých hledisek, protože označení „Rom“ je souhrnné jméno řady etnických skupin, které mají společný původ, jazyk a mnoho společných kulturních rysů.

Obecně existují **tři způsoby dělení**³⁶ :

- a) dělení vnitřní, romské
- b) dělení vnější, z hlediska Neromů - gádžů
- c) dělení odborné z hlediska lingvisticko-jazykového.

3.3.1. Dělení vnitřní – romské

Dělení Romů na území bývalého Československa podle jazyka je obtížné, neboť se po 2. světové válce zcela jejich složení změnilo. Do druhé světové války žili na území Slovenské republiky slovenští (slovenský dialekt romštiny, nejpočetnější

³⁵ Víšek, P. Program integrace – řešení problematiky romských obyvatel v období 1970 až 1989. In Frištnenská, H., Haišmann, T., Víšek, P. a kol. Romové v České republice. Praha: Socioklub, 1999, s. 213

³⁶ Autor neuváděn. Citováno 13. 10. 2006. Dostupný z: <http://www.esf.cz/romove/index1.htm>

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

skupina) a maďarští Romové (maďarský dialekt romštiny).³⁷ V Čechách a na Moravě žili česko-moravští Romové (česko-moravský dialekt romštiny, asi stejně početní jako maďarští Romové) a v Sudetech němečtí Romové (sintí dialekt romštiny, nejméně početní).³⁸ Po celém území Československa kočovaly méně početné skupiny olašských Romů (olašský dialekt romštiny).³⁹ Po druhé světové válce téměř zcela zmizela skupina Romů česko-moravských a německých a do Čech byli nastěhováni Romové slovenští - do domů po sudetských Němcích či v rámci tzv. rozptylu jako levná nekvalifikovaná pracovní síla do průmyslových částí Čech a Moravy. Po zákazu kočování v roce 1959 se v Čechách usadili i Romové olašští.⁴⁰ Podle způsobu života se romské rodiny před zákazem kočování v roce 1959 dělily na kočovné, polokočovné a usedlé.⁴¹ U nás to byly kočovné nebo polokočovné skupiny olašských Romů, které k nám přišly z území dnešního Rumunska, z Valašska a Moldávie, odtud jejich název - území Valachie, po tamním zrušení otroctví - nevolnictví. Velká část z nich až do zákazu v roce 1959 kočovala.⁴² Na rozdíl od jiných dnešních Romů si zachovávají svou řeč (olašský dialekt) a udržují své zvyky. Jsou velmi uzavření a nenechají mezi sebe proniknout cizího člověka. Kontakty olašských Romů s usedlými jsou málo časté. Polokočovné skupiny měly přechodná obydlí, ve kterých se zdržovaly zpravidla pouze v zimním období. Po většinu roku se přemisťovaly v příznačných vozech - šiatrách, pokrytých plachtami a tažených koňmi, nebo putovaly pěšky a tábořily ve stanech. Kočovnictví provozovaly v souladu se zdroji své obživy (nejčastěji koňské handlířství), které jim však nezajišťovaly vše potřebné k existenci, a bývaly proto doplňovány různými formami drobného příživnictví.

Mezi sebou se Romové rozlišují na městské a venkovské. Romská populace žije rozptýleně mezi neromským obyvatelstvem buď ve zvláštních čtvrtích a ulicích ve městech, nebo na předměstích, či v oddělených romských osadách na okrajích venkovských obcí.⁴³ Tyto venkovské rodiny si zachovaly mnoho ze své kultury a tradičního života díky poměrné izolovanosti od ostatního obyvatelstva, zatímco rodiny žijící ve městech se přibližovali okolní společnosti v jistých oblastech ekonomického života a v některých rysech sociálního chování.

³⁷ Autor neuveden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://www.osf.cz/romove/index1.htm>

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

3.3.2. Dělení vnější – z hlediska většinové populace

Při tomto dělení záleží na úrovni znalostí o Romech, ale nejrozšířenější je hledisko podle stupně asimilace - tedy na slušné a neslušné Romy, a s tím souvisí i dělení podle sociální úrovně.⁴⁴ Romy můžeme rozlišovat také podle vnějšího vzezření. Nejviditelnější rozdíl je mezi "světlými" a "tmavými" Romy. Olašští Romové mají světlejší pigmentaci i světlejší vlasy a bývá u nich nejčastěji vidět klasické romské oblečení - široké barevné sukně, třícípé šátky na hlavách či ramenech.

3.3.3. Odborné dělení podle lingvisticko-etnického hlediska

Romštinou v pravém slova smyslu, již hovoří převážná většina Romů a jejich rodinných příslušníků prakticky po celém světě, lze rozdělit do tří dialektových skupin.⁴⁵ Tyto dialekty mají základní slovní fond romský a kromě výpůjček z různých kontaktních jazyků pro výrazy označující moderní realitu (řidičský průkaz, škola...) mezi nimi existuje různě vysoký stupeň srozumitelnosti. Jedná se o tyto skupiny:

- a) skupina balkánsko-karpatsko-baltská: v této skupině lze dále rozlišovat podskupiny starobalkánskou, karpatskou a baltskou
- b) skupina gurbetsko-cerharská, již se mluví výhradně na Balkáně
- c) skupina kalderašsko-lovářská, která je zeměpisně nejrozptýlenější - od Uralu po Kalifornii a Buenos Aires.

Shrnutí kap. 3.3.:

Mezi Romy, vzhledem ke jejich značné geografické roztrůstěnosti, lze rozlišovat mnoho skupin a podskupin podle různých hledisek. Toto dělení nemá žádný význam při vytváření systému na ochranu národnostních menšin. V České republice se většinou používá dělení podle toho, k jaké skupině se hlásí sami Romové. Vnější dělení podle barvy pleti a sociální úrovně by v demokratické pluralitní společnosti dodržující základní lidská práva a svobody nemělo mít místo.

⁴⁴ Autor neuveden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://www.osf.cz/romove/index1.htm>

⁴⁵ Tamtéž

3.4. Specifika romské rodiny jako základního prvku vytvářejícího romskou komunitu

Abychom mohli pochopit problematické otázky týkající se romské rodiny, je třeba pochopit také její zvláštnosti. Výchova, jazyk a tradiční profese jsou totiž ty specifika, která obvykle silně ovlivňují postavení menšinových jedinců ve většinové společnosti a určují je jako více či méně konfliktní. Romské odlišnosti vyplývají z jejich původu, tak jak byl nastíněn v předchozí kapitole. V multikulturní společnosti by tyto odlišnosti neměly být násilně měněny k obrazu většiny, ale měly by být zachovány. Specifika, která jsou příčinou problémů národnostní menšiny, by měla být analyzována a řešena pomocí šetrných, ale účinných nástrojů, která pomohou etniku nadále rozvíjet svoji kulturu a tradice. Nyní již přejdu ke konkrétním zvláštnostem romské komunity, jako jsou jazyk, náboženství, rodinné hodnoty a tradiční profese.

3.4.1. Jazyk

Právo na užívání mateřského jazyka v úředním styku a ve školství je jedním ze základních práv, která se obvykle přiznávají menšinám ve všech demokratických státech. Z hlediska České republiky toto právo není v současné době příliš aplikovatelné, ale první snahy se samozřejmě objevují. Sice nepřímo, ale první náznaky vznikli již v roce 1998 kdy první absolventi Romské sociálně právní akademie převzali osvědčení o ukončení rekvalifikačního kursu, ve kterém vystudovali obor „romský asistent a romský poradce“.⁴⁶ V tomto kurzu získali znalosti z oblasti práva, sociální politiky, zdokonalili si český jazyk a naučili se pracovat s počítači a dnes pracují na okresních úřadech. Díky vládnímu nařízení totiž od podzimu 1997 vznikly na radnicích místa pro romské asistenty, kteří mají Romům pomáhat při komunikaci s úředníky.⁴⁷

3.4.2. Náboženství

Náboženským vyznáním se většina českých romských rodin hlásí k římským katolíkům.⁴⁸ O Romech se traduje, že jejich skutečná víra je zajímavou symbiózou náboženství majoritní společnosti a vlastních "pověr", který si přinesli s sebou z Indie.

⁴⁶ Autor neuveden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/19363>

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Autor neuveden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18147>

Romové však vždy byli a dodnes často jsou oddáni Bohu. Náboženství a víra pro ně byly způsobem života, tak jako je pro obyvatele Indie dodržování dharmy, která určuje, jak se má člověk celý život chovat. Romové nazývali tento soubor příkazů a zákazů „romipen“ - ten dává životu řád.⁴⁹ Romové věří, že duše člověka přesahuje a existuje i po odchodu těla na onen svět. Důkazem toho je tradiční nesmírně velká víra v duchy mrtvých předků – tzv. „mule“, kteří jsou pro Romy prostředníkem Boha.⁵⁰

3.4.3. Rodinné hodnoty

Mluvíme-li o rodině, pak typická česká rodina zahrnuje většinou ženu, muže, děti, rodiče, sourozence a další příbuzné (s těmi ale nemáme tak těsné styky). Romská rodina je však širší, Romové považují za své blízké příbuzné všechny a romština má narozdíl od češtiny pojmenování i pro děti sestřenic či bratranců.⁵¹ Romové žili se svojí širší rodinou pohromadě v jedné osadě či čtvrti a kromě pokrevního příbuzenství je pojily i rodinné tradice a vzájemná solidarita. Největším trestem pro Roma bylo tudíž jeho vyhnání z rodiny, neboť tím ztrácel veškeré sociální i lidské jistoty. Rodina posilovala svoji prestiž počtem narozených dětí, především chlapců, neboť jak praví jedno romské přísloví „O čhave hin zor“, tedy V chlapcích je síla.⁵² Výchovu dětí měla na starosti především matka, ale o dítě se starali i ostatní členové rozvětvené romské rodiny. Romské děti vyrůstaly obklopeny třemi, někdy i čtyřmi generacemi v soudržném a okolnímu světu uzavřeném společenství.

V romské rodině tak jako v české existoval rozdíl mezi rolí muže na ženy.⁵³ Romská žena byla vychovávána tak, aby se dokázala o rodinu postarat. Povinností ženy bylo zabezpečit chod domácnosti, vychovávat děti a poslouchat svého muže. Romský muž byl uvnitř i navenek hlavou rodiny, nositelem a ochráncem prestiže rodiny, rozhodoval a nesl odpovědnost za rodinu. V romské rodině se všichni členové vzájemně podporovali a pomáhali si. Svobodní zůstávali u rodičů, sirotků se ujímala jiná rodina, staří lidé byli opatrováni a hluboce vážení, nebyli vyloučeni ze života rodiny. Pro romskou rodinu bylo nemyslitelné dát děti do dětského domova nebo rodiče do domova

⁴⁹ Autor neuveden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18147>

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Autor neuveden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18387>

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž.

důchodců. Romští rodiče dokonce odmítali posílat své děti do internátů, kde by byly bez dozoru a pomoci rodiny.

3.4.4. Tradiční romské profese

V Evropě si Romové obstarávali obživu vykonáváním profesí, které si s sebou přinesli z Indie. Romové patřili do kast, které vykonávaly profese typu: kováři, kotláři, zpracovatelé kůží, ošetřovatelé koní, koňští handlíři, muzikanti, cvičitelé hadů a medvědů, hrnčíři, košíkáři, metaři, pradleny, věšitelky budoucnosti, cihláři, korytáři aj.⁵⁴ Obecně platí, že všechny tyto profese mohly být prováděny jen příležitostně, poptávka po těchto službách byla nerovnoměrná a trvala do té doby, než byl trh nasycen.⁵⁵ Dnes se věnuje kovářství pouze několik Romů, zaměřují se především na výrobu uměleckých předmětů - kování, svícny, mříže apod.

Dalším významným, i když mnohdy jen doplňkovým způsobem obživy Romů byla hudba.⁵⁶ V romské kapele hráli jen muži, většinou z jedné rodiny (otec - většinou i primáš, jeho bratři, synové, zeťové, švagrové) a byla nejméně čtyřčlenná. Hráli pro neromské obyvatelstvo na svatbách, zábavách, křtinách, hostinách a pohřbech a za toto hraní dostávali peníze. Pro „gádže“ hráli místní repertoár a tak se vlastně stali nositeli lidové hudby.⁵⁷ Mezi svými hráli romské pomalé písně o těžkém životě, lásce, smutku, utrpení.

Dnes většina Romů pracuje v nekvalifikovaných dělnických profesích ve stavebnictví, při těžbě dřeva, na železnici, při různých výkopových pracích a při očištění měst.⁵⁸

Shrnutí kap. 3.4.:

Jsou to právě odlišnosti, které umožňují Romy charakterizovat jako národnostní menšinu. Toto postavení jim přiznává některá práva, například právo na přijímání a šíření informací v mateřském jazyce, právo na zajištění vlastní kultury, právo na účast zástupců menšin na řešení věcí, které se jich dotýkají. Snahy o uplatnění práva na

⁵⁴ Autor neuveden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18019>

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

užívání mateřského jazyka v úředním styku se pomalu rozvíjejí také díky vládním programům. Náboženské vyznání romské komunity není v České republice konfliktní. Zcela odlišné jsou ovšem rodinné hodnoty, které vyúsťují v mnoho praktických problémů a v sociální vyloučení z většinové společnosti. Co se týče tradičních romských zaměstnání, nabízí se paralela s jejich odchodem z Indie, kde patřili do velmi nízké kasty a dělali tak nejhorší manuální práce. Tradiční profese Romů byly sice také manuální, ale také umělecké a obchodní. Dnes toto etnikum vykonává opět nekvalifikované manuální práce. Ale o tom více v další kapitole.

ZÁVĚR KAP. 3. Z POHLEDU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Také tato kapitola má značný vztah k sociální pedagogice. Historické kořeny romské menšiny vysvětlují dané odlišné zvyklosti a tradice, které si Romové přinesli z původní pravlasti a které po celá staletí předávali z rodičů na děti, což umožnilo jejich zachování do dnešní doby. Zároveň však tyto hodnoty představují konfliktní situaci v podobě interakce s normativním a hodnotovým systémem majoritní společnosti. Tento konflikt byl navíc zvýrazněn násilnou snahou změnit tyto jejich hodnoty bez jejich pochopení za doby totality. Pro pedagoga nebo sociálního pracovníka má zcela jistě význam i pochopení kulturních odlišností mezi jednotlivými skupinami Romů. Největší roli pro oblast sociální pedagogiky ale mají konkrétní specifika romské rodiny. Protože slovo, řeč a rozhovor patří mezi základní prostředky výchovy, je jazyková odlišnost romských rodin velikou překážkou působení sociální výchovy, zvláště pokud je výchova (jako např. v ČR) prováděna pedagogy z většinové společnosti. Problematika odlišností v oblasti víry a náboženství se dotýká nastavení systému duchovních hodnot, jakožto jednoho z faktorů sociální rozvoje osobnosti. Pro potlačení odlišností v oblasti rodinných hodnot, které mohou zásadně ovlivňovat výchovu jedince, se jeví jako vhodná spolupráce rodiny a školy formou konzultací

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

pedagoga s rodiči směřující také k jejich motivaci na zapojení do procesu výchovy jejich potomků, zvláště těch problematických. Poznání rodinného prostředí také umožňuje učiteli rozpoznat specifické příčiny problémů žáka a jejich účinnější napravování. Navíc má způsob výchovy velký vliv na proces socializace, kterým se jedinec zapojuje do života společnosti. Z hlediska sociálního souvisí charakteristika rodinného prostředí s několika oblastmi. V této kapitole jsem se věnoval tradičním romským profesím, která jako i jiná zaměstnání představují ekonomickou charakteristiku romského rodinného prostředí. Dostatek finančních zdrojů na zabezpečení života rodiny, je vedle faktorů demografických, kulturních, technicko-hygienických a sociálně psychických, základním východiskem dalšího možného vývoje této rodiny. Otevírá se zde prostor pro sociální práci, která by měla vést k formování vztahů jedince sociálním podmínkám jeho života, a pro sociální pedagogiku vůbec. Ta by měla optimalizovat životní dráhy jednotlivce, zlepšení jejích podmínek a případně se snažit o kompenzaci negativních vlivů. Sociální výchova by měla probíhat na všech úrovních života – na školní, mimoškolní, rodinné i sebevýchovné – a také v typických etapách (motivace, expozice, fixace, diagnóza, aplikace).

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

4. PODMÍNKY SOCIÁLNÍ ADAPTABILITY ROMSKÉ RODINY

Hlavní problém romské komunity vidím to, že i přes reálné šance na rozvoj, které tato menšina má, je tento rozvoj Romy ve většině ignorován a navíc je následován pocitem diskriminace, kterým trpí. Romská rodina, která se před rokem 1989 stala součástí globální české společnosti, je dle mého názoru na silném sociálním sestupu a její postavení v současnosti ohrožuje nejen dlouhodobá nezaměstnanost, ale vůbec celkové zastavení procesu adaptace populace na podmínky moderní civilizace. Většina Romů tento problém vnímá jako problém diskriminace a druhotně jako problém sociálně-ekonomický. Z hlediska pohledu většiny dělá největší problémy skupina těch romských rodin, které jsou dlouhodobě sociálně potřebné. Tito jsou ať z romské, či neromské části populace stigmatizováni jakožto sociálně nepřizpůsobiví nebo jako lidé druhé (horší) kategorie a jejich chování má znaky typické pro lidi kultury permanentní chudoby. Kromě toho deklarativně uznávají hodnoty a způsob života majority, avšak v každodenním životě se chovají odlišným způsobem.

Tato kapitola se věnuje nejrůznějším problematickým oblastem v životě romské rodiny v ČR – od problematiky vzdělávání a pracovních příležitostí až po kriminalitu a problémy s drogami, a klade si tak otázku, nakolik je romská rodina vytěšňována z většinové života, z jakých příčin a s jakými následky.

4.1. Sociální vyloučení (exkluze)

Sociální vyloučení neboli exkluze je jev, který doprovází různé oblasti života společnosti. Klíčovou rolí při nacházení možného řešení sociální integrace romské rodiny je poznání sociálního vyloučení při vzdělávání, na pracovním trhu a v otázkách bydlení. Tyto tři oblasti jsou natolik navzájem provázané, navzájem se posilují a doslova vytvářejí začarovaný kruh, proto se jimi zabývám v této části práce. Doplňující jsou například otázky při vyloučení z možnosti aktivně se účastnit politického života, které ale pro účely této práce v této kapitole vynechávám, i když se jim věnuji v kapitole následující jako možnému východisku při hledání řešení sociální integrace.

Jelikož problematika okolo romské rodiny není jen otázkou vyloučení ze života většinové společnosti, ale je tvořen i specifickými problémy jako jsou drogy a kriminalita, věnuji se v této kapitole i těmto otázkám.

4.2. Romská rodina a vzdělávání – sociální exkluze na poli vzdělávání

Vzdělání předurčuje celý život jedince, jeho profesní i rodinný život. Bez vzdělání nelze získat dobrou práci a tím ekonomicky dostatečně zajistit rodinu. Západní země jsou dnes orientovány na vysoce kvalifikované odborníky s nejvyšším možným vzděláním – a tak jsou na žáky kladeny čím dál tím větší požadavky. Je třeba zdůraznit, že kvalita školství v současnosti určuje kvalitu pracovního trhu a ekonomického rozvoje v budoucnosti. Špatný stav základního a středního školství v ČR se projeví nejdříve za 10 let, kdy se nynější žáci základních škol dostanou do produktivního věku.

Pokud bychom se podívali, do jaké míry participují Romové na vzdělávacích procesech na různých úrovních školství, zjistíme, že tato míra je při porovnání s většinou společností velmi nízká. Většina sociologů se kloní k názoru, že samo vzdělání není chápáno romskými rodinami jako stěžejní hodnota nebo jako podmínka uplatnění se ve společnosti.

Přibližné vodítko nám mohou poskytnout statistické údaje: „Obecně mělo podle výsledků sčítání lidu z roku 1991 téměř 80% Romů pouze základní vzdělání (včetně nedokončeného) a dalších 10% bylo bez vzdělání (včetně těch, co údaj neuvedli). Co se týče vzdělanostní struktury uchazečů o vzdělání, bylo 10,7% Romů v evidenci bez vzdělání (oproti 1% z celkového počtu uchazečů), 76,2% se základním vzděláním (oproti 33,1% z celkového počtu uchazečů), 12,1% vyučených (oproti 40,2% z celkového počtu uchazečů). Vyšší stupně vzdělání byly u Romů v evidenci zastoupeny minimálně (kolem 0,2%).“⁵⁹

Problematické otázky vzdělávání romských dětí začínají už na prvním stupni základní školy – některým dětem se ani nedaří absolvovat povinnou školní docházku. Projevuje se to i jejich následnou vysokou koncentrací (uváděno je až 80%⁶⁰) v oblasti speciálního vzdělávání (zvláštní školy). I pokud se tyto děti na základní škole udržely, jejich prospěch byl mnohem horší než u dětí ostatních. V praxi znamená, že značné

⁵⁹ Navrátil, P. a kolektiv. Romové v české společnosti. Praha: Portál s.r.o., 2003, s. 65.

⁶⁰ Tamtéž.

procento dětí z této skupiny vycházelo ze základní školy v šestém, sedmém a osmém ročníku. a tudíž neměly žádnou šanci přihlásit se do učebního oboru.⁶¹ H. Balabánová o koncentraci romských dětí ve speciálním vzdělávání říká, že se jedná o „zatím jedinou možnost poskytovanou státem, jak pomoci romským dětem přežít trauma školního neúspěchu v základní škole běžného typu. Ovšem za cenu snížených nároků na vědomosti, tzn. do budoucna s omezenými možnostmi na profesní uplatnění.“⁶² Zařazení do speciálního vzdělávání u romských dětí zvyšuje pravděpodobnost ukončení základního vzdělání a tím také teoretickou možnost, že budou pokračovat ve své vzdělávací kariéře dále. Avšak kvůli tomuto vysokému číslu a také případům, kdy bylo dítě do zvláštní školy zařazeno jenom protože bylo romské, řeší dnes Evropský soud pro lidská práva mnoho žalob proti České republice pro rasovou segregaci a rasovou diskriminaci. Vláda chtěla tuto situaci také řešit novelizací školského zákona cestou zrušení zvláštních škol, nakonec ale skončilo u pouhého přejmenování těchto škol.

4.2.1. Příčiny sociálního vyloučení při vzdělání

Prvním momentem ukazujícím na odlišnou situaci romských dětí je už přijímání na základní školu. Do speciálního školství může být dítě zařazeno na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny, kde je dítě vyšetřeno pomocí inteligenčních testů. Náplň a zpracování těchto testů je velmi kritizováno odborníky, za zastaralost a také proto, že tyto testy nejsou tzv. kulturně neutrální, tj. že znevýhodňuje děti jež jsou příslušníky jiných kulturních skupin a neovládají v dostatečné míře jazyk majority. Proto má také podle výsledků testu drtivá většina romských dětí omezené inteligenční schopnosti. Otázkou je, nakolik je důležitý charakter testů a nakolik otázka toho, že romské děti nejsou schopné zvládat výuku podle učebních osnov základní školy za dnešních podmínek.

Velkou roli v řadě případů hraje i jazykový handicap. Většina z nich totiž v prvním ročníku základní školy ovládá pouze romský etnolekt češtiny.⁶³ A proto výkladu učitele nerozumí a postupně začíná zaostávat za zbytkem třídy. Také fakt, že některé romské děti drží poprvé ve svém životě tužku až ve škole, tomu také nepomáhá.

⁶¹ Balabánová, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následný profesionální příprava a uplatnění. In Frištenská, H., Haišmann, T., Víšek, P. a kol. Romové v České republice. Praha: Socioklub, 1999, s. 340.

⁶² Tamtéž, str. 336.

⁶³ Tamtéž, s. 339. Blíže se charakterem romského etnolektu češtiny zabývá Hübschmannová, M. Několik poznámek k hodnotám Romů. In Frištenská, H., Haišmann, T., Víšek, P. a kol. Romové v České republice. Praha: Socioklub, 1999, s. 25.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Na druhou stranu jsou romské děti velmi přizpůsobivé integraci do kolektivu. Neumí ale pracovat samostatně, nevyrušovat, nenapovídat či naopak neopisovat. Je to dáno tím, na co jsou zvyklí z domova, který představuje opačný model chování než jaké vyžaduje školní prostředí.⁶⁴

4.2.2. Hodnotový žebříček romských rodin ve vztahu ke vzdělání

Rodina hraje při utváření psychických a jiných vlastností jedince nezastupitelnou roli. V rámci sociálního učení jedinec přebírá názory a postoje svých rodičů, prarodičů a případně starších sourozenců. Zázemí, které dítěti rodina poskytuje, se také odráží v jeho schopnostech a dovednostech.

Jak už jsem vyložil v části týkající se rodinných hodnot Romů (kapitola 3.4.3.), je pro romskou komunitu typický jistý kolektivismus. „Kolektivní rozhodování a zodpovědnost v romské rodině vede k tomu, že jednatelce nemá potřebu jakékoli vlastní individuální životní ambice, a to velmi citelně poznamenává školní práci a budoucí profesionální orientaci. Způsob života v romské rodině vede u jednotlivce ke ztrátě (nebo řekněme nepřevzetí – pozn. aut.) pocitu zodpovědnosti za svůj život, což je v rozporu s pocitem tíhy zodpovědnosti za sebe sama, který je nosným principem evropské kultury.“⁶⁵ Je to příslušnost k rodině a ne individuální zásluhy, co vede k ocenění jedince. Romské děti tak ve většině případů nemají žádné ambice.

Romské etnikum navíc úlohu vzdělání nedoceňuje, má ke většinovým vzdělávacím institucím (ostatně i k jiným státním institucím) velmi rezervovaný vztah. Slabý zájem rodičů na studiu jejich dítěte se promítá i do motivace dítěte samotného.

Sociální vyloučení v této oblasti navíc prohlubuje i samotným vzdělávací systém a i některé instituty sociálního zabezpečení. Projevuje se to například v nemožnosti jiného řešení než zařazení pomalejšího dítěte do speciálního školství. Školský zákon navíc vůbec nenabízí dětem se zvýšeným sociálním handicapem rovné šance pro získávání vzdělání. Pojmenovává je jako speciální vzdělávací potřeby, které mimo jiné představují „rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy,“⁶⁶ Dále zákon říká, že „děti, žáci a studenti se speciálními

⁶⁴ Balabánová, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In Frištenská, H., Haišmann, T., Víšek, P. a kol. Romové v České republice. Praha: Socioklub, 1999, s. 339.

⁶⁵ Tamtéž, s. 338.

⁶⁶ Zákon č. 561/2004 Sb. – Školský zákon ve znění pozdějších změn – § 16, odst. 4.

vzdělávacími potřebami mají právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem, na vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní, a na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení.“⁶⁷ Tato práva však nejsou zákonem ani jinak specifikována, proto řada pedagogů tyto speciální vzdělávací potřeby chápe jako povinnost umístění do speciálního školství.

Shrnutí kap. 4.2.:

Deficit ve schopnostech a znalostech romských dětí projevující se ve srovnání s dětmi z majoritních rodin ve věku nástupu povinné školní docházky a nekompatibilitnost kulturních vzorců, jež si osvojily ve své rodině, s pravidly vyžadovanými ve škole, jsou tedy první příčinou vedoucí k sociální exkluzi romských dětí v oblasti vzdělávání.

Účinky sociální exkluze v oblasti vzdělávání a jejich vztah k ostatním prvkům systému sociální exkluze jsou zjevné a fatální. Nízký stupeň dosaženého vzdělání je jednou z nejdůležitějších příčin sociální exkluze na pracovním trhu a je také možné jej dávat do souvislosti s nízkým právním vědomím u velké části Romů, o jehož možných následcích jsem se už zmínil v kapitole o sociální exkluzi v oblasti bydlení.

4.3. Nezaměstnanost v romských rodinách – sociální exkluze na pracovním trhu

Nemožnost legální cestou obstarat prostředky na výživu sebe a své rodiny, sebou nese mnoho problémů, které není snadné vyřešit a které na sebe mohou nabalit jiné negativní jevy (např. kriminalita, drogy, prostituce). Právo na práci, na její získání a udržení, je jedním ze základních práv a svobod, které jsou v ČR zaručeny Listinou základních práv a svobod. Tomuto právu by měla pomáhat aktivní politika zaměstnanosti, které by mělo pomoci těm, kteří práci najít nemohou.

Vyloučení na pracovním trhu může mít podobu dlouhodobé nezaměstnanosti nebo přístupu k méně kvalifikovaným nebo hůře placeným zaměstnáním.⁶⁸ Neexistují ovšem žádné statistické údaje, které by ukazovaly, jak na tom romská komunita je s nezaměstnaností. Analýzy vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti zpracované

⁶⁷ Zákon č. 561/2004 Sb. školský zákon ve znění pozdějších změn, §16 odst. 6.

⁶⁸ Sirovátka, T. Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi. In Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity - Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 13.

Správou služeb zaměstnanosti MPSV v březnu 1998 uvádí odhad, že 47% romské populace v produktivním věku je finančně zajišťováno z veřejných zdrojů, tj. buď přímo ze státního rozpočtu, nebo ze zdravotních a sociálních pojišťoven.⁶⁹ Pomocí dotazníku směřovaného ředitelům úřadů práce zjistila Správa služeb zaměstnanosti v březnu roku 1998, že nezaměstnanost je mezi Romy 3,4krát vyšší než v majoritní společnosti.⁷⁰

Navíc některé průzkumy ukazují, že nezaměstnanost v romských ghettech dosahuje téměř 100% a že se jedná převážně o dlouhodobou nezaměstnanost.⁷¹ Například podle průzkumu provedeného společností Člověk v tísni na sídlišti v Kutné Hoře, nemá v této sociálně vyloučené lokalitě trvalý pracovní poměr nikdo.⁷²

4.3.1. Příčiny vysoké nezaměstnanosti příslušníků romských rodin

Lze najít některé příčiny, které hrají roli v sociálním vyloučení na poli pracovního trhu. Jedním z faktorů, které určují dnešní postavení romské komunity při získávání a výkonu práce, je i negativní dopad transformace české ekonomiky v polistopadové éře, kdy vznikla strukturální nezaměstnanost, jíž byli Romové postiženi nejvíce. P. Kaplan o tom píše: „Nejvyšší počty romských uchazečů o zaměstnání, jak absolutní, tak procentuální, se soustřeďují do okresů průmyslové aglomerace ostravsko-karvinské, do okresů severočeské hnědouhelné pánve a bývalých krajských a průmyslově vyspělých měst, tj. většinou do míst, kde míra nezaměstnanosti převyšuje celostátní průměr.“

Největším problémem u romských uchazečů o zaměstnání je jejich nízká kvalifikace, jako důsledek sociálního vyloučení v oblasti vzdělávání. Navíc nynější poptávka na trhu se orientuje více na kvalifikované a vzdělané pracovníky. T. Sirovátka k tomu říká: „Těžiště nabídky pracovních míst se přesouvá od průmyslu ke službám. Procesy technologické změny a modernizace vedou k substituci práce kapitálem a k substituci nekvalifikované práce prací kvalifikovanou.“⁷³

⁶⁹ Kaplan, P. Romové a zaměstnanost neboli zaměstnatelnost Romů v České republice. In Frištenská, H., Haišmann, T., Víšek, P. a kol. Romové v České republice. Praha: Socioklub, 1999, s. 366.

⁷⁰ Tamtéž, s. 369.

⁷¹ Moravec, Š. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. [citováno 10. března 2006]. Dostupný z : <http://www.varianty.cz/download/doc/texts/5.pdf>.

⁷² Bolf, Š., Radostný, L., Závěrečné zprávy z výzkumu: Analýza situace sociálně vyloučených enkláv ve Středočeském kraji. [citováno 12.ledna 2006]. Dostupný z : http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_33_1.pdf, s. 74.

⁷³ Sirovátka, T. Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi. In Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity - Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 13.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Na straně nabídky Romům konkurují levnější dělníci ze zahraničí, především z východu (Slovensko, Ukrajina).

K sociálnímu vyloučení romských pracovníků může také vést diskriminace, přestože je zákoníkem práce jako taková zakázána. O existenci diskriminace vypovídá i několik rozhodnutí soudů (známý je případ Renáty Kotlárové, již bylo rozhodnutím pražského městského soudu ze dne 31.3. 2004 jako oběti diskriminace přiznáno právo na omluvu a peněžitou náhradu nemajetkové újmy ve výši 50 000 Kč informoval tisk⁷⁴). Mohou však tyto ojediněle prokázané případy vysvětlit masovou nezaměstnanost Romů?

Velká část romské komunity v produktivním věku sice pracuje, ale jedná se o práci tzv. na černo. Děje se tak i pro vysokou zadluženost mnoha rodin žijících v ghettech, protože nelegální příjmy nemohou být postiženy exekucí. Také zaměstnavatelé upřednostňují zaměstnávání těchto pracovníků nelegálně, mohou tak ušetřit na daních a dalších odvodech a také vyplácet nižší mzdu. Nejvýznamnějším důvodem pro Romy je možnost pobírání dávek ze sociálního zabezpečení vedle příjmu z nelegální práce. V součtu si pak romská rodina může přijít i na částku, která převyšuje průměrnou mzdu.⁷⁵ Dávky sociálního zabezpečení tak mají silný demotivující vliv, co vedlo k legislativním změnám na poli sociálního zabezpečení. Nová úprava by měla být motivující k aktivnímu vyhledávání práce, její účinnost začíná 1. ledna 2007.

4.3.2. Negativní následky nezaměstnanosti v romských rodinách

Nejobecnějším následkem nezaměstnanosti je samozřejmě nemožnost dostatečně zajistit potřebné příjmy pro rodinu a s tím související chudoba. V dnešní společnosti však práce není jenom prostředkem obživy, ale pojí se s ní i sociální statut jednotlivce. Propad nebo nízká úroveň tohoto statutu zpětně ovlivňuje psychiku – může vést ke ztrátě sebedůvěry a k vyšší psychické zátěži.⁷⁶ Navíc u dlouhodobě nezaměstnaných se po čase začne projevovat značně pasivní přístup k řešení své životní situace, který může vyústit do přesvědčení o nemožnosti řešení nalézt svým vlastním

⁷⁴ Vaca, J. Romka vysoudila za diskriminaci omluvu. [citováno 7. dubna 2006]. Dostupný z: http://zpravy.idnes.cz/krimi.asp?r=krimi&c=A040331_155433_krimi_jan&t=A040331_155433_krimi_jan&r2=krimi.

⁷⁵ Tamtéž, s. 17.

⁷⁶ Plesník, V. a kol. Dlouhodobá nezaměstnanost a její důsledky. [citováno 14. února 2006]. Dostupný z: http://www.enalis.cz/download/pdf/materials_4_1.pdf#s=43.

jednáním.⁷⁷ Postupně se z toho, že je jednotlivce nezaměstnaný, stává normální stav. „Dlouhodobá nezaměstnanost vyvolává tyto charakteristické stavy a zpětně, prostřednictvím pasivních životních strategií, brání dlouhodobě nezaměstnaným osobám se z nich vymanit.“⁷⁸

Nezaměstnanost a přebytek volného času vede velmi často ke vzniku nežádoucích sociálních patologií. „U mladistvých nezaměstnaných se mohou objevovat silné negativistické tendence vůči společnosti, kterými proti nezaměstnanosti protestují. Takto postižení hledají oporu založenou na vzájemné solidaritě v širších sociálních sítích vrstevníků, které mohou nabývat podob gangů a vyznačují se asociálním chováním (vandalství, kriminální činnost).“⁷⁹ S těmito gangy také souvisí problematika drog, o ní pojednává následující část této práce.

Shrnutí kap. 4.3.:

Vysoká nezaměstnanost v romské komunitě je způsobena souběhem různých faktorů. Především je způsobena nízkou kvalitací Romů, kteří mohou vykonávat jen nekvalifikované práce, kterých s rozvojem průmyslu ubývá nebo jsou místa obsazována levnějšími pracovníky ze zahraničí. Dalším problémem je nastavení systému sociálních dávek, který není dostatečně stimulující k tomu jít pracovat (myšleno legálně pracovat). Neméně vážnou roli hraje i diskriminace.

4.4. Romská rodina a problematika drog

Problematika drog v romské komunitě souvisí s nezaměstnaností, kriminalitou a ghettizací. Zneužívání návykových látek začalo masivně po roce 1989, ale jen v majoritní společnosti.⁸⁰ Mezi Romy byl tehdy rozšířený alkoholismus, případně čichání toluenu. Řada odborníků si myslela, že se jiné drogy k romskému etniku nedostanou. Ty se však dostaly, ale o něco později, okolo roku 1993, a o to razantněji se začaly šířit.⁸¹ Se zneužíváním drog se začaly objevovat další negativní jevy jako kriminalita a chudoba. Kapesní zloději přešli na výnosnější prodej drog, většinou jsou i

⁷⁷ Plesník, V. a kol. Dlouhodobá nezaměstnanost a její důsledky. [citováno 14. února 2006]. Dostupný z: http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_4_1.pdf, s. 54.

⁷⁸ Tamtéž, s. 56

⁷⁹ Tamtéž, s. 52

⁸⁰ Autor neuveden. Dostupný z: http://www.dzeno.cz/?c_id=5948 [citováno 10. října 2006].

⁸¹ Tamtéž

oni závislí a vydělávají si tak na svoji drogu. Problematika drog narostla do takových rozměrů, že se sami romští rodiče obracejí na Policii ČR o pomoc. Dokud nebylo zneužívání návykových látek tak rozšířené, obvykle se tyto problémy řešily v rámci rodinných a komunitních řádů. Velkým problémem z hlediska zastavení dalšího rozvoje epidemie závislosti v romské populaci (pokud je to ještě vůbec možné) je, že Romové nedůvěřují odvykacím centrům a léčebnám. Raději proto rodiče nechávají posílat své závislé děti do vězení (byly zaznamenány i případy, kdy kvůli tomu soud řešil fiktivní trestné činy).

Systematický výzkum zneužívání psychotropních látek u Romů nicméně až do roku 2002 v České republice neexistoval. Ve výroční zprávě Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti za rok 2002 jsou zveřejněny výsledky výzkumu, který byl realizován v rámci Programu podpory terénních sociálních pracovníků v 81 romských komunitách. „Ke konci roku 2002 se drogy vyskytovaly v 74% ze sledovaných komunit. Výstupy programu ukázaly, že více než 85% komunit se zároveň potýká s nezaměstnaností, záškoláctvím a nízkou kvalitou bydlení, více než 75% s gamblerským, kriminalitou a nedostatečnou hygienou a nad 60 % komunit s negramotností. Průzkum ukázal, že drogy jsou rozšířené v 60 komunitách (74,1 %) ve 45 z nich (56 %) je situace hodnocena jako závažná nebo velmi závažná. Nejrozšířenějšími drogami v romských komunitách jsou marihuana (19,9 % komunit), toluen (44,4 % komunit), pervitin (22,2 %) a heroin (11,1 %) a léky (11,1 %). Velmi častá je kombinace několika drog současně.“⁸² „Mezi romskými žáky má zkušenost s drogou plných 86,46% respondentů.“⁸³

Pokud bychom chtěli být konkrétnější a podívat se blíže na výsledky výzkumu, dojdeme k zajímavým informacím. Ukazuje se, že u romských dětí, na rozdíl od dětí z většinové společnosti, je daleko větší procento jedinců, kteří užili drogu vícekrát nebo berou pravidelně. Také věk prvního kontaktu s drogou je v této komunitě velmi nízký, převažují děti pod 12 let. Zajímavé je, že první drogou u neromských dětí bývá alkohol, u romských cigarety.⁸⁴ Z testu vyplývá, že ji získají většinou od kamaráda (v tom se děti neliší), ale u romských dětí také hodně o širšího příbuzenstva.

⁸² Autor neuveden. Dostupný z: <http://www.akluby.cz/pdf/romove.pdf> [citováno 10. října 2006].

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

Shrnutí kap. 4.4.:

Problém tvrdých drog, jako je heroin nebo pervitin, se začal v 90. letech rozšiřovat i do tehdy uzavřené romské komunity, ve které do té doby převládal alkohol a toluen. Do výroby a obchodu s drogami se zapojují členové této komunity (často celé rodiny a nejširší příbuzenstvo) kvůli snadným ziskům. Vzhledem k soudržnosti romských rodin se psychotropní látky masově šíří i díky tomu, že nezanedbatelná část prvokonzumentů získala drogu právě od příbuzného. Navíc je drogami zamořeno téměř každé romské společenství v ČR. Nepomáhá ani to, že Romové nevyužívají odborné adiktologické pomoci, ani služeb tzv. harm reduction (tyto programy se snaží snižovat riziko přenosu nemocí u závislých, kteří se nechtějí léčit). Dochází tak v tomto etniku i k vysokému počtu nově nakažených závislých nemocemi typu žloutenka, AIDS, apod.

4.5. Romské rodiny a kriminalita

Romové jsou a bývali už od nepaměti spojováni s kriminalitou. Když ještě žili kočovným životem, kradli slepice, zeleninu a jiné věci na obživu. Většina neromských obyvatelů České republiky zastává názor, že trestných činů páchaných Romskými obyvateli je více než neromskými občany. Češi většinou jaksi preventivně u Romské populace předpokládají sklon ke lhaní a k trestným činům.

Ze zkušenosti, která pramení z mé profese je pravdou, že se Romové spíše věnují malým a kapesním krádežím, ve velké míře kuplířství a prodeji drog, než velkým bankovním podvodům či daňovým únikům.

Také Romové, kteří jsou závislí na drogách páchají specifickou trestnou činností. V České republice podle celostátních statistik spáchali až 70% přečinů a trestných činů adolescenti pod vlivem drog.⁸⁵ Obzvlášť alarmující je ale vysoký výskyt romské prekriminality a kriminality mladistvých. Je ovšem možné, že je to způsobeno vysokým podílem mladistvých v romské populaci oproti poměru v neromské populaci. Děti do 15 let věku navíc nejsou trestně odpovědné, a zdá se, že této „výhody“ mladiství Romové hojně využívají. I přes zjevnou souvislost kriminality a závislostí není známo, jaká část kriminality Romů je vlastně kriminalitou drogovou.

⁸⁵ Autor neuveden. Destinováno ze <http://www.alkalby.cz/pdf/romove.pdf> [citováno 10. října 2006].

Shrnutí kap. 4.5.:

Kriminalita u romského etnika je stejně jako v jiných společnostech různorodá. Specifikem jsou ale různé organizované skupinky pouličních zlodějů a využívání nezletilých dětí rodiči ke krádežím. Mezi další typické romské trestné činnosti patří například kuplířství, obchod s drogami, lichvářství.

4.6. Romská ghetta – sociální exkluze romských rodin v oblasti bydlení

Vyloučení z oblasti bydlení znamená ztrátu bydlení (nebo bezdomovectví) nebo život v sociálně vyloučených lokalitách.⁸⁶ Touto lokalitou je sídelní jednotka izolovaná (vzdáleností ale i špatnou dopravní obsluhností) od ostatních sídelních jednotek, vyznačující se velmi ubohou kvalitou bydlení a absencí některých služeb. Jsou známy ale i města, kde jsou tyto čtvrti přímo v centru izolované od něj neexistencí pozitivních sociálních vazeb. Dalším znakem takovéto sídelní jednotky je vysoká koncentrace obyvatel na jednotku plochy.

4.6.1. Proces vytváření vyloučených romských lokalit

Tento proces může probíhat buď nezávisle (tedy samovolně) nebo se na něm podílejí orgány veřejné moci.

Levné nájem jako důvod přestěhování do určité lokality, kde se následně kumulují sociálně slabé rodiny (většina Romů mezi ně patří), by mohl být ukázkový příklad samovolného vzniku vyloučené lokality. Takovéto místo se stává špatnou adresou, kam už se nikdo z většinové společnosti nechce stěhovat.

Také orgány místní samosprávy vytvářejí vyloučené lokality, většinou s cílem vyhnout se nebo zmírnit ekonomické dopady neplatičství na obecní rozpočet. Do situace také vstupují jiní majitelé domů, trh s nemovitostmi se liberalizoval, navíc proběhly i restituce. Nechávací tak neplatiče vystěhovat ze svých majetků.

To se ovšem odrazilo na kritickém stavu tzv. bytů se sociální funkcí. Proto dochází k tomu, že sociálně slabé rodiny (romské i neromské) musí bydlet u svých

⁸⁶ Moravec, Š. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. [citováno 10.března 2006].
Dostupný z: <http://www.vse.cz/download/doc/texty/5.pdf>

příbuzných (čímž dochází k onomu kumulování obyvatel na jednotku plochy) nebo po ubytovnách, což vede k jejich dalšímu zadlužování. Obecních bytů jako takových je málo, na přidělení se vypisují pořadníky a pro zařazení do něj jsou nastaveny tvrdé, často diskriminační podmínky, kterým sociálně slabí uchazeči nemohou vyhovět (například bývá vyžadována bezdlužnost blízkých příbuzných nebo čistý výpis z trestního rejstříku).⁸⁷ Jindy probíhá přidělování bytů na základě volné soutěže a byt je přidělen tomu uchazeči, který složí předem nejvyšší zálohu na nájem.⁸⁸

4.6.2. Příčiny ztráty bydlení – neznalost práva, neplatičství

Jako první z možných příčin ztráty bydlení bych uvedl **neznalost právní úpravy** týkající se nájmu, což souvisí s celkově nízkou úrovní vzdělanosti v této komunitě. Příkladem může být situace, kdy podepíše nájemní smlouvu na dobu určitou v situaci, kdy mohli uzavřít na neurčitou. „Plně legální soudní cesta výpovědi z nájmu bytu je zdouhavá a pronajímatelé, ať už jsou to obce, firmy nebo soukromé osoby, používají k vystěhování nežádaných nájemníků různé polozákonné, mimozákonné, nebo nezákonné cesty...“⁸⁹

Druhým a hlavním důvodem ztráty bydlení je **neplatičství**, tedy situace kdy nájemci bytu vznikne dluh na nájemném nebo poplatcích spojených s užíváním bytu. Důvodem k výpovědi pak může být nezaplacení tří měsíčních splátek. Opět i v tomto případě hraje jistou roli neznalost práva. Zadlužení může způsobit také vysoké a nárazově vznikající nedoplatky za služby. Početné rodiny žijící v malých bytech mají velkou spotřebu vody a energie, které se obvykle objeví v ročním vyúčtování. Pro rodinu zcela závislou na sociálních dávkách představuje takový náhlý výdaj neřešitelnou situaci.

V takovýchto romských ghettech se pak rozvíjí specifický jev, který vede k prohloubení dosavadního zadlužení, a tím je lichva. Objasněnost takovéto trestné činnosti byla až donedávna bohužel mizivá.

⁸⁷ Moravec, Š. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. [citováno 10.března 2006]. Dostupný z : <http://www.varianty.cz/download/doc/texts/5.pdf>.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

Svoji roli sehraává i fakt, že romské rodiny neumějí příliš hospodařit se svými finančními prostředky, navíc se u nich objevují sociální patologie jako gamblerství, alkoholismus či zneužívání návykových látek.⁹⁰

4.6.3. Nástroj tzv. „sankčního bydlení“

Způsob, jakým se radnice zbavují domů plných neplatičů je několik. Jednou z možností je prodej celého domu do soukromého vlastnictví. Další způsobem je často přesun romských rodin do nějaké odlehle lokality a do nemovitosti, kde nezáleží jestli bude zničena. Děje se tak na základě soudního přivolení, ovšem toto přivolení se týká pouze náhradního bydlení.⁹¹ Podobně jsou na tom i tzv. holobyty, tedy byty s minimálním vybavením horší kategorie. Takovéto počínání má charakter jakési soukromoprávní sankce vůči dlužníkovi. Je tedy nástrojem, kterým se majitel objektu s nájemními byty pomocí sankčního (tedy zhoršeného) bydlení legální cestou domáhá svých práv vůči tomu, kdo je porušil. Byly ovšem zaznamenány četné případy zneužití takového postupu.

4.6.4. Následky sociální exkluze romské rodiny v oblasti bydlení

Následkem ztráty bydlení je hlavně deprivace potřeb s bydlením spojených. Existují navíc velmi provázané vazby mezi vyloučením v oblasti bydlení a ostatními oblastmi sociálního vyloučení. Bydlení v takovéto lokalitě sebou nutně nese jisté stigma, které lze pozorovat například u žadatelů o pracovní místo, kteří mají trvalé bydliště v některém z ghett. Nevyhovující podmínky v bytech, které neposkytují prostor pro učení, pak může poškodit dítě z takovéto rodiny v oblasti vzdělávání. Nejdůležitějším důsledkem je ovšem absence jakýchkoli pozitivních vzorů v okolí, což podporuje vznik a rozvoj subkultury typické pro takovéto izolované sídelní jednotky se všemi jejími typickými problémy, tak jak byly nastíněny výše.

⁹⁰ Šimáček, M. Jak vznikají česká ghetta? [citováno 5.listopadu 2005]. Dostupný z: www.epolis.cz/download/pdf/materials_39_1.pdf.

⁹¹ Tuto strategii vůči romským neplatičům uplatňují podle výzkumu provedeného společností Člověk v tísni například města Kladno a Slaný. Bolf, Š., Radošný, L., Závěrečné zprávy z výzkumu: Analýza situace sociálně vyloučených enkláv ve Středočeském kraji. [citováno 12. ledna 2006]. Dostupný z : http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_33_1.pdf.

Se ztrátou bydlení také úzce souvisí možnost rozpadu rodiny a umístěním dětí do náhradní výchovy, na základě ať už bezdomovectví nebo nevyhovujících podmínek bydlení pro dítě. O umístění do náhradní výchovy rozhoduje soud.

Shrnutí kap. 4.6.:

Problematika ztráty bydlení je stěžejním příkladem sociálního vyloučení. Ztráta bydlení vede k bezdomovectví nebo k bydlení v tzv. ghettech. Pokud vzniká samovolně, děje se tak proto, že se rodiny se sociálními problémy postupně stěhují do jedné levné lokality a postupně tak tuto lokalitu osídlí jen tyto rodiny, takže tam nikdo z většinové populace nechce bydlet. Z důvodu neznalosti práva nebo neplatičství mohou orgány místní samosprávy takového nájemce vystěhovat, obvykle se tak děje s náhradním bydlením, ovšem buď v havarijních bytech nebo v nějakých domech izolovaných od dobrých čtvrtí. Jedná se o tzv. nástroj sankčního bydlení, je to legální prostředek na bázi soukromoprávní sankce. Následky sociálního vyloučení v oblasti bydlení souvisí velmi úzce se všemi dalšími typy vyloučení. Zejména s oblastí pracovního trhu a vzdělávání. V ghettech se navíc rozvíjí kriminalita a zneužívání návykových látek. Bezdomovectví nebo nevyhovující životní podmínky mohou vést i k rozpadu rodiny a umístění dětí do náhradní výchovy.

ZÁVĚR KAP. 4. Z POHLEDU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Charakteristiku rodinného prostředí lze nastínit rozdělením života rodiny do několika kategorií. Kategorie demografické nahlíží na romskou rodinu, její přirozenou strukturu a vnitřní stabilitu. Ekonomická oblast řeší zaměstnanost v rodině, úrovní finančního zajištění života rodiny, ale také vliv techniky a technických prostředků na život rodiny. Hledisko kulturní představuje zejména hodnotová orientace a vzdělání členů rodiny. Mezi další kategorie se řadí i technicko-hygienická a sociálně-psychická oblast života romské rodiny. Sociální pedagogika by se měla především zaměřit na prevenci sociálně patologických jevů, které mohou ovlivňovat sociální výchovu až do takové míry, že si jedinec nevytvoří vztah k sociálním podmínkám svého života a není tak nikomu umožněno mít vliv na

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

dosahování pozitivních změn v jeho sociálním vývoji. Se špatnou socializací souvisí také pojem resocializace jedinců, skupin i komunit, které mají problém s vlastní adaptabilitou. Základem pro transformaci je úspěšné provádění sociální komunikace a pedagogické komunikace, jako zvláštního druhu komunikace sociální. S romskou komunitou jsou úzce propojeny oblasti kriminality a problematiky plynoucí z užívání drog. Sociální pedagogové a sociální pracovníci se snaží postihnout příčiny těchto sociálně-patologických jevů. Obvykle hovoříme o příčinách vnitřních (biologické a psychologické předpoklady vzniku a rozvoje sociálně-patologického jevu u jedince, který vyplývají právě z vnitřních vlastností jedince) a o příčinách vnějších (podle velikosti prostoru, v jakém probíhá interakce sociokulturních či skupinových faktorů, odlišujeme – makroprostředí, mezoprostředí a mikroprostředí). Jak jsem se již zmínil v jiné části této práce, je okolní prostředí jedince jedním z hlavních faktorů rozvoje osobnosti v procesu sociálního učení. Praktická sociální pedagogika a sociální činnost analyzuje právě tento dynamický vztah mezi jedincem a prostředím v každodenním životě, přihlíží tak k individuálním potřebám a zájmům romské rodiny.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

5. VÝCHODISKA SOCIÁLNÍ ADAPTABILITY ROMSKÉ RODINY

Nyní se dostávám k samotnému jádru této práce, k možnostem řešení situace romských rodin v ČR tak, jak byla popsána v předchozích statích. Aby integrace a adaptabilita Romů a romských rodin byla úspěšná, nelze odhlédnout od všech specifíků romského etnika jako takového. Jakákoli adaptace se může velmi snadno změnit v asimilaci podobnou té, jaká probíhala za předlistopadové éry. Je třeba si uvědomit, že Romům jako národnostní menšině jsou přiznána zvláštní práva a to nejenom na ústavní a zákonné úrovni v jurisdikčním rámci České republiky, ale ochranou práv menšin se zabývají i některé mezinárodní konference a organizace, na jejichž půdě byly vytvořeny mezinárodní úmluvy s celosvětovou nebo regionální působností. V této kapitole se budu věnovat právě otázce národnostních menšin v mezinárodním prostředí, dále pak české politice integrace romské rodiny a na závěr se pokusím nastínit možné řešení tak, jak si myslím, že by mohlo být úspěšnou koncepcí nebo alespoň podkladem k jejímu vytvoření.

5.1. Mezinárodní snahy o řešení integrace a adaptability národnostních menšin, romské komunity a romské rodiny

Myslím si, že by bylo vhodné tuto kapitolu rozdělit na dvě víceméně na sobě nezávislé části. A to na první část věnující se významným mezinárodním dokumentům na ochranu práv národnostních menšin, neboť i tyto jsou závazné pro Českou republiku a řada práv v nich obsažených má (anebo by alespoň měla mít) reálný vliv na život menšinové romské rodiny. Za ní následuje podkapitola nastiňující mezinárodní spolupráci v oblasti integrace a adaptability národnostních menšin.

5.1.1. Mezinárodně-právní dokumenty týkající se ochrany menšin

Ochrana národnostních menšin, jak už jsem zmínil výše, může probíhat v měřítku celosvětovém nebo regionálním, tedy pro nás v evropském měřítku. Dříve než vyvstal problém okolo sebeurčení národů, byl primární problém menšin. Pokud se podíváme do historie, tak zjistíme, že často splýval pojem národnostní menšiny a

národní jazykové menšiny.⁹² Po 1. světové válce se začíná rozvíjet systém specifické ochrany menšin (ale také národa, který byl nositelem státní moci). Bylo provedeno mnoho posunutí linie státních hranic, které bylo provázeno špatným řešením poskytnutí ochrany menšin, což vedlo k destabilizaci a v důsledku k tomu, že tyto národnostní menšiny požadovaly naplnění práva národa na sebeurčení.⁹³ Na mezinárodní pole pronikl pojem národnostních menšin definitivně až s rokem 1945.⁹⁴ Byl požadován zákaz diskriminace a vytvoření nové úpravy. Současná úprava ochrany národnostních menšin nepřiznává právo na ochranu celé komunitě, ale pouze jednotlivcům, z nichž se toto společenství sestává.

Mezi nejvýznamnější mezinárodní úmluvy týkající se ochrany práv menšin patří **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech** uzavřený v roce 1966 na půdě Organizace spojených národů.⁹⁵ Zároveň je jediným mezinárodním smluvním instrumentem s univerzální působností. Národnostních menšin se dotýká ve svém článku 27.⁹⁶ Další významnou úmluvou je **Deklarace Organizace spojených národů o právech osob náležejících k národnostním, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám** z roku 1992.⁹⁷

V evropském měřítku také vznikly některé úmluvy. **Například Evropská charta regionálních nebo menšinových jazyků** z roku 1992.⁹⁸ Tato však dosud nevstoupila v platnost, i Česká republika ji podepsala, ale neratifikovala. Kontrolou plnění závazků z této smlouvy vyplývajících vykonává Výbor ministrů Rady Evropy. Další významnou úmluvou je rámcová Úmluva o ochraně národnostních menšin z roku 1995, ta je v řadě věcí konkrétnější, například stanoví určité principy, jimiž se má řídit ministerstvo vnitra při své činnosti. Je však přístupná jen členským státům Rady Evropy.

⁹² Štěchová, M. a kol. Právní ochrana etnických menšin v ČR. [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/275.pdf>

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Chutná, M., Jílek, D. Lidská práva v mezinárodních dokumentech. Brno, 1994, str. 20

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž, str. 45.

⁹⁸ Tamtéž, str. 60.

5.1.2. Mezinárodní spolupráce v oblasti sociální integrace a adaptability romského etnika a romské rodiny

Mezinárodní integrační snahy a politiky probíhají spíše na úrovni konferencí, na kterých se řeší a nastiňují možná řešení integračních otázek v jednotlivých státech. Integraci jako takovou provádí tedy pouze stát sám. Je však ku prospěchu vyměňování si zkušeností s ostatními, zvláště sousedními státy, na jejichž území žije stejná národnostní komunita jako v naší zemi.

Právě takováto konference o integraci Romů žijících ve střední a východní Evropě, o zlepšení kvality jejich života, proběhla nedávno v Praze za účasti zástupců vlád z osmi zemí, které se zapojili do projektu **Dekáda romské integrace**. Jedná se o společný projekt Světové banky a Institutu otevřené společnosti (dále jen OSI – Open Society Institute), v němž se členské státy zavázaly mezi léty 2005 až 2015 zlepšit postupně životní podmínky Romů.⁹⁹ Česká republika si dala za cíl zlepšení v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti, bydlení a zdraví, na což hodlá v následujících rocích vyčlenit 100 milionů korun ročně (tyto prostředky mohou být dále navýšeny z prostředku Evropské Unie).¹⁰⁰ Součástí projektu jsou mezinárodní komunikace a aktivity směřující ke zpětné vazbě, inspiraci a poučení z jiných států či naopak k předávání vlastních zkušeností. Samotní Romové se k činnosti Dekády staví kriticky, nevyhovuje jim malé zastoupení vlastních příslušníků a požadují vydávání oficiálních dokumentů Dekády v romském překladě.¹⁰¹

Shrnutí kap. 5.1.:

Snahy na mezinárodním poli, co se týče stanovení práv na ochranu menšin byly v celku úspěšné a vyústili ve významné mezinárodní úmluvy, které se tomuto tématu věnují. Co se týče aktivit na poli společné mezinárodní politiky integrace romského etnika, je tato snaha do značné míry paralyzována skutečnými rozdíly mezi jednotlivými skupinami Romů v jednotlivých zemích. Tato spolupráce je tedy spíše na úrovni vyměňování si zkušeností z vlastní politiky integrace a adaptability národnostních menšin, což však může být prospěšné.

⁹⁹ Autor neuveden [citováno 8. 9. 2006]. Dostupný z: <http://www.vlada.cz/cs/rvk/rzrk/dekadaromskeinkluzi/dekadaromskeinkluzi.html>

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

5.2. Státní politika integrace romské menšiny a romské rodiny

V politické oblasti je tato problematika poněkud nevýstižně nazývána jako „řešení problému romské imigrace“.¹⁰²

Celou tuto práci jsme operovali s pojmem sociálního vyloučení. Legislativa tento pojem nezná a nepoužívá. Ale znají jej strategické plánovací vládní dokumenty, avšak jen okrajově se dotýká problematiky romské menšiny a ani neodráží vlastnosti tohoto pojmu při koncipování vládní integrační politiky.

Hlavním takovým vládním dokumentem je **Koncepce romské integrace 2005** (dále jen Koncepce), vnitřně poněkud nekonzistentní text, který odráží v současnosti probíhající spory ohledně řešení otázky romské integrace.¹⁰³ Samotný dokument dokonce sociální exkluzi definuje, a to takto: „Sociální vyloučení je proces, jímž jsou někteří jedinci vytěšňováni na okraj společnosti a je jim zabráněno participovat plně na životě společnosti, a to v důsledku chudoby nebo nedostatku základních dovedností a příležitostí k celoživotnímu vzdělávání nebo v důsledku diskriminace. To je vzdaluje od práce, příjmů a možností vzdělání a také od společenských sítí a aktivit. Mají malý přístup k moci a rozhodovacím orgánům, a tak se často cítí bezmocní a neschopní kontrolovat rozhodnutí, která ovlivňují jejich každodenní život. Jak ukazují nejaktuálnější rozsáhlejší výzkumy zaměřené na sociálně ekonomickou situaci příslušníků romské komunity, standardní faktory determinující riziko sociálního vyloučení jsou v rámci této komunity silné.“¹⁰⁴

Následuje poněkud zastaralý názor zastánců asimilace či deetnizace romské komunity, který praví: „Příslušníci romské komunity, jako etnické skupiny, ať již objektivně fungující (ve smyslu svébytné funkční kultury sdílené všemi jejími členy), subjektivně konstruované (ve smyslu aktivního prožívání etnické identity), či konstruované zvnějšku (ve smyslu připisování určitých atributů ze strany majority), nemohou být však z důvodu zachování spravedlnosti, solidarity, ale také efektivity ochrany všech členů společnosti, pojímáni jako zvláštní kategorie sociální politiky.“¹⁰⁵

¹⁰² Vláda České republiky. Koncepce romské integrace 2005. [citováno 5. března 2006]. Dostupný z: <http://wtd.vlada.cz/vrk/vrk.htm>.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Tamtéž.

Tato zásada však není Konceptí dodržována a Koncepce sama na Romy nahlíží jako na zvláštní kategorii sociální politiky.

Pojem sociální vyloučení zmiňuje Koncepce znovu v souvislosti s problematikou bydlení a terénní sociální práce: „Ke zlepšení nebo odstranění problémů s bydlením, jež sužují velké množství příslušníků romských komunit, je nezbytné směřovat k zastavení negativních trendů vedoucích u mnoha příslušníků romských komunit k jejich sociálnímu vyloučení nebo k dalšímu prohlubování vyloučení. Tento cíl lze dosáhnout intenzivnějším využíváním terénní sociální práce s rodinou, v rámci níž je analyzována sociální situace rodiny. Terénní sociální práce vhodnými prostředky a s využitím metod sociální práce směřuje k odstranění nežádoucích faktorů - různých sociálních problémů, např. neplacení nájemného, narušování občanského soužití, atd.“¹⁰⁶

Koncepce počítá s přijetím **Národního akčního plánu sociálního začleňování pro roky 2004 až 2006**. „Přijetím Národního akčního plánu sociálního začleňování na léta 2004 – 2006 si sociální politika klade za cíl zmírňování sociální exkluze. Zvláštní pozornost je v tomto dokumentu věnována mimo jiné i romské komunitě, jako jedné ze specifických skupin ohrožených sociálním vyloučením. Strategie sociálního začleňování, kterou vláda přijala v rámci Národního akčního plánu sociálního začleňování, vychází ze závěrů Evropské rady v Lisabonu, které iniciovaly zahájení tzv. Lisabonského procesu, jehož cílem jsou komplexní ekonomické a sociální reformy v rámci EU v období od 2000 – 2010 v duchu udržitelného rozvoje.“¹⁰⁷

Národní akční plán sociálního začleňování je velmi široce pojatý dokument, který zahrnuje oblasti zaměstnání, vzdělání, bydlení i přístupu ke službám. Do značné míry je z něj cítit ideologický podtext Evropské Unie.

Koncepce přistupuje k řešení romských záležitostí ze tří rovin:

- a) z roviny lidskoprávní,
- b) z roviny národnostní
- c) a z roviny sociokulturní.

¹⁰⁶ Vláda České republiky. Koncepce romské integrace 2005. [citováno 5. března 2006]. Dostupný z: <http://wtd.vlada.cz/vrk/vrk.htm>.

¹⁰⁷ Tamtéž

Tyto roviny by se měly navzájem doplňovat, tudíž nemůže být ani jedna rovina redukována na pouhé minimum. Podobnou strukturu mají i poradní orgány vlády.

Z hlediska přístupu **lidskoprávního** jde o to, aby všem občanům ČR bez rozdílu, tedy i Romům a jejich rodinám, byl umožněn úplný a nediskriminovaný výkon osobnostních práv zajištěných **Listinou základních práv a svobod**¹⁰⁸, **Ústavou ČR**¹⁰⁹, mezinárodními lidskoprávními smlouvami zavazujícími ČR a také právem Evropské Unie. Poradním orgánem v této oblasti je Rada vlády ČR pro lidská práva (jejími členy jsou i zástupci romského etnika).

Národnostní pohled na řešení romské integrace je opřen o specifická práva, která příslušníkům národnostních menšin přiznává Hlava III. Listiny základních práv a svobod, a dále také **Rámcová úmluva OSN o ochraně národnostních menšin**. Tato specifická práva jsou upravena také zákonem č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů (dále jen „menšinový zákon“, novelizován zákonem č. 320/2002 Sb.) a souvisí úzce s jazykem, kulturou, subjektivně pocíťovanou kolektivní identitou. Konkrétně se jedná o tyto práva - právo na vzdělávání v jazyce národnostní menšiny, právo na užívání tohoto jazyka v úředním styku a před soudy, na rozšiřování a přijímání informace v tomto jazyce, právo na uchování a rozvoj vlastní kultury, aj.

Třetím možným pojetím je perspektiva **sociokulturní**, která vychází z širšího pojetí romské komunity tak, jak bylo obsaženo v důvodové zprávě k usnesení vlády ze dne 29. října 1997 č. 686 ke Zprávě o situaci romské komunity v České republice a k současné situaci v romské komunitě.¹¹⁰ Na tomto poli působí Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity. Podle svého statutu se jedná o stálý, poradní a iniciační orgán vlády pro otázky romské komunity.¹¹¹ Rozdíl mezi komunitou a menšinou v tomto pojetí je ten, že se příslušník menšiny za člena této menšiny chce považovat, chce zachovávat a rozvíjet její kulturu a jazyk – tato koncepce je tedy vymezena subjektivně. Kdežto pojem romská komunita stojí na objektivním základě, tedy příslušníkem takové komunity je každý, kdo je majoritou za takového příslušníka považován. Přestože je toto definiční vymezení poněkud vágní, nelze mu upřít jisté

¹⁰⁸ Vláda České republiky. Koncepce romské integrace 2005. [citováno 5. března 2006]. Dostupný z: <http://wtd.vlada.cz/vrk/vrk.htm>.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Statut Rady vlády České republiky pro záležitosti romské komunity. Příloha IV. k usnesení vlády č. 100/2004.

kvality. Například umožňuje do komunity zahrnout i občany, kteří se oficiálně k romské národnosti nehlásí a neprojevují aktivní vůli jakkoli se podílet na její kultuře a jazyku. Svoji odlišnost si uvědomují pouze na základě reakcí většinové společnosti. Řada sociálně slabých romských rodin se vzhledem k tíživé situaci ani otázkou příslušnosti k romské národnostní menšině nezabývá. Podle evropského pojetí může nastat i situace, kdy se příslušníkem romské komunity stává i osoba neromského původu, pokud se trvale začlenila do tohoto společenství a žije v něm trvale.¹¹²

Někteří odborníci považují použití tohoto pojmu v Konceptci za velmi nešťastný. Pokud totiž založíte integrační politiku na pojmu romské komunity, povedete to k neúspěchu této snahy vzhledem k nejasnému vymezení cílové skupiny, přitom dochází i ke směšování cílů sociální inkluze a kulturní identity Romů.

Sama vláda přiznává, že doposud nebylo s prostředky vynakládanými na integraci a adaptabilitu romských rodin a celé romské komunity naloženo s adekvátním výsledkem a že doposud nebyl nijak řešen problém sociálního vyloučení. Integrace tedy neprobíhala systémově. Bylo to jistě způsobeno i jistou preferencí hlediska národnostního před hlediskem sociálním.¹¹³

Mezi další orgány, které se zabývají řešením romské integrace, patří i tzv. koordinátoři pro romské záležitosti. Legislativně však není blíže vymezen obsah jejich činnosti ani jakým způsobem má být tento orgán obsazován (zda na základě etnického původu či nikoliv). Konceptce dále hovoří o možnosti zřídit agenturu pro sociální začleňování.¹¹⁴ Tento potenciální meziresortní orgán by měl výhodu mezioborového přístupu k začleňování sociálně vyloučených. Poskytoval by integrované služby v oblasti sociální práce, prevence sociálně patologických jevů, vzdělávání, bydlení a zaměstnanosti. Tento záměr však byl odmítnut. Přesto je však jasné, že je třeba institucionální posílení romského integračního procesu, tyto snahy však naráží na politiku redukce státní správy.

¹¹² Statut Rady vlády České republiky pro záležitosti romské komunity. Příloha IV. k usnesení vlády č. 100/2004.

¹¹³ Vláda České republiky. Konceptce romské integrace 2005. [citováno 5. března 2006]. Dostupný z: <http://wtd.vlada.cz/vrk/vrk.htm>.

¹¹⁴ Tamtéž.

Shrnutí kap. 5.2.:

Rámcem státní politiky na poli romské integrace určuje v podstatě základní dokument „Koncepce romské integrace 2005“, který dále počítá s vytvořením Národního akčního plánu sociálního začleňování pro roky 2004 – 2006. Koncepce vymezuje možné přístupy vládní politiky na 3 úrovních – lidskoprávní, národnostní a sociokulturní. Tyto úrovně se vzájemně doplňují a je tedy nezbytné, aby při koncepčním řešení sociální adaptability byly využívány všechny tři zároveň a pokud možno ve stejné míře. Dosavadní výsledky integračních procesů nebyly příliš dobré, jak přiznala sama vláda. Bylo to ale způsobeno možným přeceňováním národnostní úrovně řešení této problematiky.

5.3. Sociální adaptabilita romské rodiny v jednotlivých oblastech – návrh řešení

Hledání řešení v dané problematice není vůbec jednoduché. Ostatně kdyby bylo, tak ho již naše vláda úspěšně uplatňuje v praxi. Je třeba se znovu zamyslet nad celým komplexem historických i současných příčin situace romských rodin v České republice. Přesto však lze zdůraznit tři základní směry, kterými by se hledaný koncept vydat – cestou prosazení větší emancipace Romů, odstraňováním diskriminace a problémů s tím spojených a také by se měl zasazovat o rozvoj romské menšiny. V prvé řadě je třeba odstraňovat handicap u romské populace. Tyto handicap jsou právě ty oblasti sociálního vyloučení, o jakých jsem hovořil výše (kap. 4.).

5.3.1. Návrh řešení sociální adaptability romské rodiny v oblasti vzdělávání

Jak jsem se již zmínil v kapitole 4.2., vyplývá problém vzdělávání romských dětí z jejich deficitu ve schopnostech a znalostech i z nekompatibility kulturních vzorců v romské rodině. Jako podstatnou příčinu vidím samotné nastavení systému školství v České republice. Jeho systémová změna by tedy měla být základním programem příštích vlád. Já bych navrhoval takové řešení, které by nerozlišovalo mezi normálním a speciálním školstvím. Byl by tedy jen jeden druh základních škol, ale žáci by byli po prvním roce školní docházky rozděleni podle svých schopností do 3 druhů tříd – tříd pro

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

velmi nadané děti, normální děti a děti vyžadující zvláštní přístup k výuce. Třídy pro nadané děti by měly rozšířené osnovy zejména o výuku cizích jazyků, normální osnovy by se uplatnily na třídu průměrných normálních žáků. Třída poslední, pro „slabší“ žáky, by měla snížený počet žáků (představuji si zhruba 10 až 15 žáků), kterým by se vyučující mohl věnovat individuálněji a také osnovy by byly poněkud jinak rozvrženy, ale tak, aby základní znalosti v obecných vyučovacích předmětech byly na konci povinné školní docházky více méně stejné u všech 3 druhů tříd. Myslím si, že problém romských dětí není ve snížené inteligenci, přestože ji psychologické testy pedagogicko-psychologických poraden odhalují, ale v nedostatečné interakci mezi žákem, pedagogem a rodiči. Romské děti často bojují se základy psaní a čtení v první třídě, proto by osnovy ve speciální třídě mohly být poněkud shovívavější. Dalo by se dokonce jít tak daleko, že dítě by mohlo přejít k další látce (v psaní či čtení), jen pokud zvládlo látku předchozí. Jelikož Romové neuznávají vzdělání jako hodnotu do života, je také třeba romské děti zapojit do vyučování interaktivní zábavnou formou výuky, která by je pro školu nadchla. Nezastupitelnou roli hraje i výběr pedagoga, který takovouto třídu vede. Podle mého názoru lépe vyhovuje mladší učitel nebo učitelka, kteří se dovedou vcítit do dětí a také znají nové metody výuky. Co se týče předmětů jako je tělesná výchova, hudební nebo výtvarná výchova, dílny, pěstičství, školní družina nebo školní zájmové kroužky, je třeba žáky všech 3 druhů tříd promíchat mezi sebou tak, aby spolu byli děti chytré i méně chytré, naučili se spolu komunikovat (aby probíhala tzv. multikulturní výchova).

Dále je třeba pracovat na změně postoje romské komunity ke vzdělání. Jsou to totiž zejména rodiče, kteří by měli dohlížet, zda-li jejich dítě plní veškeré své školní povinnosti, a vést ho k tomu. Představuji si zde spolupůsobení terénních sociálních pracovníků (upozorňující rodiče, že vzdělání jejich dítěti může zajistit lepší budoucnost než mají oni sami), školy a pedagogů (spolupráce rodiny a školy při vytváření studijního prostředí pro děti), úřadů práce (upozorňování na možnosti dalšího vzdělání a rekvalifikace) a masmédií (ať již v romských pořadech nebo speciální reklamní kampaní).

5.3.2. Návrh řešení sociální adaptability členů romských rodin v produktivním věku na pracovním trhu

Sociální vyloučení z pracovního trhu způsobené nízkou kvalifikací může řešit pouze školství jako systém, ale o tom bylo pojednáno výše. Zlepšit postavení Romů na trhu práce je dlouhodobým úkolem pro příští vlády.

Řešení v této oblasti může zahrnovat nejrůznější nástroje, především systém aktivní politiky zaměstnanosti. Vzhledem k tomu, že nezaměstnanost je v romské komunitě velice rozšířená, je třeba zvažovat i otázku pozitivní diskriminace při obsazování pracovních míst, zejména ve státní správě a státních institucích. Je třeba zejména přehodnotit systém sociálních podpor tak, aby se lidově řečeno vyplatilo pracovat (myšleno legálně pracovat) než pobírat dávky. Je tak proto na místě i změna různých odvodů zaměstnavatele za zaměstnance. Tato oblast se ovšem neobejde bez souvislosti s reformou školství. Je třeba sociálně působit na romskou komunitu, aby se změnily hodnoty ke vzdělání.

5.3.3. Návrh řešení sociální adaptability romské rodiny v oblasti bydlení

Řešení problémů romských rodin v oblasti bydlení se zdá velmi složité. Jeho prvotní podmínkou je otevření sociálně vyloučených lokalit, tzv. ghett, a přivedení alternativních pozitivních vzorů do něj. Vzhledem ale ke zvýšené kriminalitě v takovýchto oblastech není jednoduché tam přivést „normální slušné občany“. Je třeba tedy nejprve řešit problematiku v jiných oblastech, na kterou následně naváže i oblast bydlení. Jisté východisko lze spatřovat i práci terénních pracovníků a v osvětě, která by vysvětlovala romským rodinám, jak zacházet s penězi (aby měli na zaplacení vysokých vyúčtování za služby), jaká mají práva v oblasti nájmu apod. Je třeba také zlepšit způsoby, jakými se romské rodiny v současné době dostávají ke svým bytům, zabezpečují jejich udržování, včetně projektu komunitního bydlení. Je třeba posilovat hodnoty, které by zabránily devastaci bytového fondu. Třeba pozitivní stimulací pro rodiny, které mají zájem na udržení bytu a řádně plní veškeré své povinnosti spojené s užíváním bytu, ve smyslu reálné (tedy nejenom slíbené, ale nikdy nesplněné) možnosti na zlepšení bytové situace. Například po uplynutí určité doby a nezjištění žádných

problémů mezi nájemcem a pronajímatelem, kterým by byla obec či jiná správní jednotka, a případně při existenci některých dalších skutečností (jako např. stálé zaměstnání a příjem alespoň jednoho člena rodiny, malé děti v rodině, péče o starou nemohoucí osobu), by měl pronajímatel takovému nájemci nabídnout byt lepší kategorie apod. Tyto jiné skutečnosti ale nesmějí být vyloženě diskriminační. Zároveň by ale měly vytvořit systém stimulační zejména slušné rodiny s dětmi, aby si zlepšili své postavení ve společnosti a zajistili tak lepší budoucnost pro sebe i své děti.

Uvědomuji si, že mnou navrhovaná řešení v této oblasti vyznívají spíše jako proklamované zásady a ne jako přímá východiska. Změny v této oblasti budou totiž probíhat velmi pozvolna, řekl bych v řádech desetiletí, jelikož jsou odvislé od změny postoje romských rodin k bydlení jako takovému. Přece jen bylo toto etnikum po staletí kočovné a tyto hodnoty jsou v něm tedy zakořeněné již celé generace. Je třeba na tomto poli velmi usilovně pracovat a nepolevit. Je proto třeba odmítnout dočasná a nic neřešící východiska, jaké představuje přesun Romů a jejich rodin kamsi na okraj města a další nezáměr o jejich problémy. Takovéto řešení naopak představuje řadu problémů do budoucna.

5.3.4. Návrh řešení rasové diskriminace romské menšiny a romských rodin

Rasová diskriminace představuje také značný problém, který by sám jistě vydal na další samostatnou bakalářskou práci, proto jsem se mu až do teď záměrně vyhýbal. Nebudu se zde zabývat analýzou současného stavu a ani jeho příčinami, ale alespoň zmíním zásady, na kterých by měly být postaveny východiska řešení sociální integrace a adaptace v této oblasti.

Hlavní snahou by mělo být odstranění pocitu Romů z diskriminace a zároveň odstranění určitých diskriminačních procedur a postupů v široce chápané oblasti sociální ochrany. Také zde se uplatní rozsáhlá informační a mediální kampaň nebo komunikační výcviky. Cílem by mělo být vytvoření atmosféry vzájemné důvěry a snášenlivosti mezi menšinovou a většinovou společností. Konkrétní řešení se nabízí také v oblasti školství, které by mělo vychovávat k toleranci k národnostním menšinám, tak jak jsem nastínil výše. Toleranci je třeba také posilovat u pracovníků státní správy. Pomoci také může přizvání představitelů romské komunity k rozhodování určitých otázek, které se jí dotýkají. Základem pro to by také mělo být hledisko lidskoprávní

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

v podobě antidiskriminační politiky vlády, krajů i místních samospráv, umožňující rozvoj práv na ochranu menšin do konkrétních rozměrů.

Svoji roli hraje i zabezpečení bezpečnosti pro romskou i neromskou část obyvatelstva měst a obcí. Opět je na místě informační kampaň, případně práce terénních pracovníků, různých organizací a aktivit, v neposlední řadě také práce Policie ČR a městských policií příslušných měst.

5.3.5. Návrh řešení sociální adaptability vytvářením romské reprezentace

V tomto bodě mám na mysli zejména reprezentace a participace zástupců Romů v sociální oblasti (jako sociálních pracovníků) a v oblasti politické (ať už komunální nebo národní). Samozřejmě je také důležité jejich zapojení do činnosti nejrůznějších vládních i nevládních organizací týkajících se jejich specifických problémů. Posilování jejich zapojení do těchto nejrůznějších oblastí umožňuje vytvářet stabilní základy občanské společnosti i v rámci romské komunity. A tak představuje i postupnou změnu problematických hodnot romské rodiny.

Zvláštním způsobem reprezentace jsou i umělci a mediálně známé osobnosti, které se hlásí ke svému romskému původu, které také mohou představovat pozitivní vzory pro romskou komunitu, která se s nimi vzhledem ke společnému původu může snáze ztotožnit.

Shrnutí kap. 5.3.:

Vzhledem ke značným kulturním odlišnostem prvků tradiční romské kultury, které byly zformovány velmi odlišným způsobem od toho, kterým se formovaly kulturní vzorce většinové populace v ČR, je zřejmě nemožné dosáhnout plnoprávného zapojení sociálně vyloučených romských rodin, aniž by došlo k většímu či menšímu zániku jejich kulturního dědictví. Je však třeba se zasazovat o jakési splynutí s většinou, které by romské komunitě poskytovalo pocit bezpečí a přinášelo zapojení do takových oblastí rodinného života, které umožňuje její rozvoj. Multikulturní výchova a vůbec možnost získání dobrého vzdělání i přes počáteční handicap v tomto hraje klíčovou roli. Od něj se odvíjí možnost uplatnění na trhu práce a možnost zlepšení bytové otázky. Je proto tedy třeba nikoliv potlačovat romskou kulturu jako takovou, ale pozměňovat některé její problematické přístupy k řešení životních situací tak, aby naopak byla romská kultura

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

zachována. Prostor se tak otvírá široce pojaté sociální práci s touto skupinou obyvatel, spojené zejména s nabídkou rozvojových šancí.

ZÁVĚR KAP. 5. Z POHLEDU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Z hlediska nacházení východisek na otázku sociální adaptability romské rodiny, je třeba zmínit 4 úrovně sociálního života jedince, na nichž probíhá proces sociální učení. Těmito oblastmi jsou oblast školní, mimoškolní, rodinná a sebevýchovná. Samozřejmě, že v procesu výchovy škola stále zaujímá nezastupitelné místo spojené se sociální integrací a prostorem pro získávání nezbytných znalostí. Významnou roli hraje i oblast, již se věnuje samostatný vědní obor pedagogika volného času, a sice mimoškolní oblast. V současnosti velmi oblíbenou metodou na tomto poli je tzv. animace, která by měla nedirektivním způsobem povzbuzovat mladé lidi k hledání vlastní cesty životem. Tyto programy jsou dobrovolné a dávají prostor pro vlastní iniciativu, která ve svém důsledku znamená vytvoření rezistence vůči negativním sociálním vlivům z jejich okolí. Co se týče rodinného působení, je právě toto hlavní příčinou sociálního vyloučení romských rodin. Specifické rodinné hodnoty jsou v romské rodině velmi silné, již jsem hovořil například o negativní vztahu k systému vzdělávání. Bohužel však výchova pouze v rodině nestačí ke správnému vývoji. Je tedy třeba propojit všechny tyto 4 úrovně a za pomoci sociální práce se postupně snažit formovat postoj romských rodin k výchově mimo rodinu. Východiskem by mohlo být i alternativní školství s důrazem na volnost a individualitu žáka i pedagoga, na rozvoj různých aktivit a na používání netradičních moderních přístupů a metod výchovy a učení. Základním východiskem pro řešení sociální adaptability romské rodiny je však dobrá státní politika integrace, která poskytuje koncepční základ činnosti sociálních pedagogů a sociálních pracovníků.

6. ZÁVĚR

V úvodu této práce jsem si kladl za cíl podat velmi komplexní pohled na problematiku romských rodin v ČR, jejich postavení, specifika a problémy, i přes některá úskalí v možnostech uchopení tohoto tématu, si myslím, že jsem tento cíl naplnil, což mi pomohlo poznat i možná východiska sociální adaptability Romů.

Na základě poznatků získaných při psaní této bakalářské práce, jsem dospěl k závěru, že řešení otázky sociální adaptability romské rodiny i romské komunity jako celku není jednoduché. Vzhledem k tomu, že příčiny problémů dnešních romských rodin mají své kořeny v historickém postavení romské menšiny jako takové, nelze všechny problémy týkající se Romů a jejich rodin vymýtít ze dne na den. Na jedné straně stojí většinová společnost, která nemá problém se všemi zaběhnutými kulturními vzorci chování, které si sama kdysi vytvořila. Na straně druhé stojí menšinová komunita naopak se svými značnými vlastními kulturními a jinými odlišnostmi, které se mohou dostávat a také dostávají do konfliktu s názory a postoji většiny. Mezi těmito stranami hrají stěžejní roli vlády států, mezinárodní organizace a vládní i nevládní organizace, které by měly vytvářet mantinely vzájemné interakce menšiny a většiny a působit tak na jejich postupné sblížování v nekonfliktní multikulturní společenský celek. Jedinci jak z menšinové, tak z většinové společnosti mají tendenci zobecňovat vlastnosti jednotlivců druhé skupiny a přisuzovat je tak celé skupině. Vzájemná interakce tak často probíhá na základě předsudků vytvořených v minulosti dávné i nedávné. Každý člen takovéto skupiny si v průběhu sociální učení vytváří svůj postoj vlastní identity romské rodiny vůči Neromům a naopak. Zda-li v této identitě převáží pozitivní nebo negativní prvky je dáno celou souhrnou podmínkou. V české majoritní společnosti je však silně zakořeněn negativní vztah k romskému etniku.

Již v samotném úvodu jsem si kladl mnoho otázek týkající se postavení romské rodiny a Romů. Jejich pozice vyplývá z příslušnosti ke skupině jedinců odlišných (rasově, kulturně či jinak) od většinové společnosti. O Romech tak lze hovořit jako o národnostní menšině, etniku či komunitě.

Problematika romských rodin je také do značné míry ovlivněná historickým vývojem interakce většiny a romské komunity. Po jejich příchodu do Evropy byly totiž vystaveni velmi specifické situaci, kdy docházelo ke konfliktům jejich vlastních neformálních norem s normami a hodnotovým systémem okolního již dávno usedlého

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

obyvatelstva. Docházelo tak k postupnému uzavírání života romské rodiny jen do rámce romské komunity. Dalšími událostmi, které toto uzavírání ještě posílily, byly události 20. století (zejména nacistické vyvražďování romských rodin a následná poválečná nucená asimilace romských rodin komunistickým režimem).

Postavení romské rodiny se jeví značně komplikované. Vyplývá z odlišných jazykových, národnostních, profesních ale zejména rodinných hodnot. Příslušníci rozvětvených rodin, "silných rodů", mají dodnes větší autoritu u ostatních a vzájemně si pomáhají; ostatně i současné romské kulturní či politické subjekty jsou tvořeny v jednotlivých městech vždy příslušníky určitých příbuzensky spjatých rodin, z čehož bohužel vyplývá dnešní řevnivost mezi nimi a tím i nejednota společensko-politického romského hnutí jako celku. Přestože v poválečném období probíhaly a i dnes probíhají stále hlubší změny v jejich společenské pozici, ve způsobu života, kultuře a hodnotové orientaci v celém romském společenství, stále jsou tyto hodnoty zřetelné.

Právě tato specifika jsou hlavní příčinou sociálního vyloučení romské rodiny v nejrůznějších oblastech rodinného i osobního života – přičemž zásadní roli hraje vyloučení Romů a jejich rodin při vzdělávání, na pracovním trhu a v otázkách bydlení. Tyto oblasti jsou navzájem tak těsně provázané, že dojde-li k vyloučení jen v jedné z nich, automaticky to podmíní vyloučení z oblasti druhé. Samotné příčiny exkluze mohou být velmi různorodé, což vyplývá z rozmanitosti rodinného života Romů vůbec. Někdy může být příčinou individuální charakter jedince, jindy hodnotová orientace romské komunity nebo může být příčinou i přístup většinové společnosti, která menšinu sama sociálně vylučuje. Často je třeba hledat příčiny vzniku daného problému v souběhu několika faktorů, jak je tomu například v oblasti zhoršeného uplatnění Romů na pracovním trhu. Následky sociálního vyloučení romských rodin, na kterémkoli úseku života rodiny, jsou často vážné natolik, že prakticky znemožňují opětovné zapojení do sociálního života společnosti.

Přitom při řešení sociální adaptability romské rodiny nejde ve své podstatě o nic jiného, než o nacházení funkčních modelů vzájemné koexistence menšiny s většinou, jde tedy o problematiku vzájemné interakce těchto dvou odlišných kultur. Je třeba konstatovat, že je ve své podstatě nemožné dosáhnout plnoprávného postavení sociálně vyloučených romských rodin, aniž by zároveň bylo potlačeno jejich kulturní dědictví, ať už ve větší nebo menší míře. Výhodiskem pro lepší komunikaci a koexistenci Romů s českou majoritou je zcela jistě multikulturní výchova a výchova k toleranci jiné

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

spolužijící kultury, jejích názorů, tradic a hodnot. Nelze tedy považovat za koncepční řešení ta východiska, která si dávají za cíl potlačování specifík romského etnika. Je třeba se vydat cestou nenásilného pozměňování problematičtých a patologických otázek života romské rodiny tak, aby byla tato kultura zachována, ale zároveň jí bylo umožněno participovat na životě majoritní společnosti.

Zde se otevírá prostor pro nejrůznější sociální práci, jež by za všech okolností měla být spojena s nabídkou rozvojových šancí. Tato práce by měla být postavena na bázi partnerského řešení problémů formou vzájemné komunikace. Sociální pracovník i jeho klienti tedy musí být za každé situace v rovnoprávném postavení, aniž by docházelo ke zneužívání takového přístupu z jedné či druhé strany. Na obou stranách je vyžadována snaha a zájem o řešení problému a o pochopení vzájemných kulturních odlišností. Z hlediska sociální pedagogiky lze vycházet z tradičních metodických postupů, které se uplatní především při přímém styku sociálního pracovníka s klientem na úrovni neformálního jednání. Měly by být kladeny vysoké nároky na tyto pracovníky – musí se orientovat v problematice romské rodiny, musí umět řešit nastalé situace v souvislosti s širšími sociálními problémy. Sociální práce by měla probíhat cestou individuální, tedy řešením konkrétních různorodých potřeb klientů, ale i cestou komunitní, tedy uchopením a řešením systémových prvků životních situací romských rodin v rámci celého romského etnika.

Lze tedy rozhodně nalézt mnoho dílčích řešení sociální adaptability romské rodiny v České republice. Pokud jsou tato konkrétní řešení navrhována bez zastřešení jednotnou filosofií pro všechny aspekty života rodiny, jedná se o pokusy značně neúčinné a do jisté míry zbytečné. Velký důraz je tedy kladen na českou vládu, aby přijímala jen komplexní řešení a neúčelně neplýtvala státními prostředky na nekoncepční řešení. Při vytváření státní politiky integrace Romů budou do budoucna hrát stále větší roli i poznatky získané na základě spolupráce ČR s jinými státy nebo mezinárodními organizacemi.

Závěrem lze říci, že problematika okolo národnostních menšin bude i v budoucnu stále aktuální, národnostní menšiny v ČR jistě budou, otázkou však je, jaké budou jejich vztahy k majoritě a naopak. Řešení těchto vztahů je jedinou možnou cestou, jak v této problematice něco změnit a vytvořit tak z ČR moderní multikulturní demokratickou zemi, v níž má každý stejné možnosti a stejná práva bez ohledu na svůj původ či příslušnost k nějaké skupině.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF!
Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat!
Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

7. RESUMÉ

Cílem této práce bylo podat komplexní pohled na romskou rodinu a tím pádem i na celé romské společenství. Tuto práci lze dělit do čtyř velkých celků:

Část první (povahou část teoretická) se hlavně zabývala první závažnou otázkou, jak vlastně romské společenství uchopit. Konstatoval jsem, že Romy lze označovat různými způsoby – jako národnostní menšinu, etnikum i komunitu. Na tuto otázku navazuje ale otázka další – co vlastně dělá menšinu minoritou. Podle některých autorů jsou to 4 prvky: společný původ, sdílená kultura a společný způsob života, fenotyp a samotný status menšiny. S otázkou národnostních menšin souvisí otázka multikulturalismu a sociálního vyloučení, které může probíhat v různých oblastech (ekonomické, sociální, politické, komunitní, apod.) jako negativní sociální jev.

Další část, nazvaná „Romové jako etnikum; romská rodina jako základní prvek romského etnika“ řeší historický původ Romů a historické kořeny současné situace romských rodin v ČR, která byla poznamenána dobou protektorátu a komunismu. Na to navazuje informativní přehled možného dělení Romů podle 3 hledisek – z pohledu samotných Romů, z pohledu většinové společnosti a z hlediska jazykového. Závěr této kapitoly patří specifickým romské rodiny jako takové, jejím jazykovým, náboženským, profesním ale i rodinným zvláštnostem a odlišnostem od většinové společnosti.

Třetí, následující část této práce se zabývá podmínkami sociální adaptability romské rodiny a jednotlivými oblastmi života, z nichž je romská rodina sociálně vyloučena. Jde o oblasti vzdělávání, možnosti uplatnění na trhu práce, bydlení. Dále jsou zde rozvedeny problémy romské komunity s drogami a kriminalitou. Konstatuje se problém romských dětí zvládat výuku na základní škole a jejich časté umísťování do systému speciálního školství, které následně vede k jejich špatné uplatnitelnosti na trhu práce. Dalším problémem je také nastavení sociálních dávek. Při nezaměstnanosti bují kriminalita a užívání drog. Tyto otázky jsou také spojené se vznikem romských ghett, kde jsou romské rodiny izolovány.

Poslední část nabízí východiska sociální adaptability romské rodiny. Popisuje snahy na mezinárodním, ale i českém poli, zejména z pohledu státní politiky integrace. Na to navazuje nástin možných řešení v jednotlivých oblastech rodinného života Romů.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

8. ANOTACE / ANNOTATION

Anotace

Tato bakalářská práce představuje hluboký a informativní pohled na jedno z nejvíce společensky a kulturně diskutovaných témat dnešní doby, a sice „Sociální adaptabilita Romské rodiny, podmínky a východiska“, což je i hlavním tématem této práce, na které se dívá z komplexního úhlu pohledu.

Celkově je práce rozdělena do 4 základních částí, první se věnuje teoretické problematice národnostních menšin a etnických skupin, multikulturní společnosti a obecně sociální exkluzi. Druhá část se zabývá historií Romů a specifikům romské menšiny. Třetí část se snaží analyzovat aktuální podmínky adaptability romské rodiny v ČR a sociální exkluzi v jednotlivých oblastech života rodiny. Poslední část představuje přehled mezinárodních i českých politických programů na poli integrace menšin a jejich adaptability. Zároveň zmiňuje možná východiska.

Annotation

This bachelor final thesis aims to provide an insightful and informative look into one of the most socially commented on and culturally imbedded topics of modern times, national minorities and „Social adaptability of the Roma family, the conditions and solutions“, which is the main topic of this thesis. Difficulties with minorities is a multifaceted and multi-factorially complex.

This thesis is separated into 4 main units firstly focussing on theory of minorities and ethnical groups in majority societies, multicultural society and social exclusion. Second part focusses on the history of gipsies and their specifications as a worldwide living minority. Third part is an analyse of actual situation of romany family in Czech republic and their problems with social exclusion – its about conditions of social adaptability of Roma family. This chapter is separated into many subdivissions, orientated into problems in special life situations. Last part of this thesis is an overview about international and czech political programs in minority integration and adaptability. And also contains the main part of this thesis trying to find a conceptual solutions in the social adaptability of Roma family.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

9. KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Klíčová slova

Etnikum – národnostní menšina – ochrana národnostních menšin – práva příslušníků národnostních menšin - romská komunita – národnostní většina – status menšiny – fenotyp – multikulturalismus – sociální vyloučení (exkluze) – ekonomická oblast sociálního vyloučení – sociální oblast sociálního vyloučení – politická oblast sociálního vyloučení – komunitní oblast sociálního vyloučení – individuální oblast sociálního vyloučení – prostorová oblast sociálního vyloučení – skupinová oblast sociálního vyloučení – příčiny sociálního vyloučení – následky sociálního vyloučení - romská rodina – historické kořeny současné situace – dělení Romů – dělení vnitřní – dělení vnější – dělení odborné (lingvistické) – specifika romské rodiny – romština – náboženství – rodinné hodnoty – tradiční romské profese – sociální adaptabilita – sociální integrace – podmínky sociální adaptability – východiska sociální adaptability – problematika drog – romská kriminalita – vyloučené lokality (ghetta) – neplatičství – nástroj sankčního bydlení – mezinárodní úmluvy – mezinárodní spolupráce – státní politika integrace – základní práva a svobody – speciální školství – uplatnění na trhu práce – systém sociálních dávek - rasová diskriminace – romská reprezentace – koexistence menšiny a většiny – komplexnost řešení.

Keywords

Ethnic group – national minority – protection of national minorities – member privileges of national minorities – Roma community – national majority – statut of a minority – phenotyp – multiculturalism – social exclusion – economic sphere of social exclusion – social sphere of social exclusion – political sphere of social exclusion – community sphere of social exclusion – individual sphere of social exclusion – dimensional sphere of social exclusion – sectional sphere of social exclusion – causations of social exclusion – effects of social exclusion – Roma family – historical reasons of actual situation – Roma (gypsies) types – internal dividing – external dividing – scientific (linguistic) dividing – specifics of Roma family – Roma language – religion – family values – traditive Roma professions – social adaptability – social integration – conditions of social adaptability – solutions of social adaptability – drug problems – Roma delinquency – excluded localities (ghetto) – international agreements – international cooperation – government policies of integration – essential rights and liberties – special education – chances on the labour market – systém of social security benefits – race discrimination – Roma representation – coexistence of minorities and majorities – complex solutions.

10. POUŽITÁ LITERATURA

Právní předpisy:

- 1) Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*, ve znění pozdějších ústavních zákonů, zák.č.347/1997 Sb., zák.č. 300/2000 Sb., zák.č. 448/2001 Sb., zák.č. 395/2001 Sb., zák.č. 515/2002 Sb.
- 2) Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., *kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod*, ve znění pozdějších ústavních zákonů, zák.č. 162/1998 Sb.
- 3) Zákon č. 273/2001 Sb., *o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů* („menšinový zákon“), ve znění pozdějších předpisů, zák.č. 320/2002 Sb.
- 4) Zákon č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů
- 5) Zákon č. 561/2004 Sb., *školský zákon*, ve znění pozdějších předpisů
- 6) Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*, ve znění pozdějších předpisů
- 7) Zákon č. 2/1969 Sb., *o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky*, ve znění pozdějších předpisů
- 8) Zákon č. 100/1988 Sb., *o sociálním zabezpečení*, ve znění pozdějších předpisů
- 9) Zákon č. 65/1965 Sb., *zákoník práce*, ve znění pozdějších předpisů
- 10) Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů
- 11) Zákon č. 99/1963 Sb., *občanský soudní řád*, ve znění pozdějších předpisů
- 12) Zákon č. 117/1995 Sb., *o státní sociální podpoře*, ve znění pozdějších předpisů
- 13) *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*. In Chutná, M., Jílek, D. Lidská práva v mezinárodních dokumentech. Brno, 1994
- 14) *Deklarace Organizace spojených národů o právech osob náležejících k národnostním, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám*. In Chutná, M., Jílek, D. Lidská práva v mezinárodních dokumentech. Brno, 1994
- 15) *Evropská charta regionálních nebo menšinových jazyků*. In Chutná, M., Jílek, D. Lidská práva v mezinárodních dokumentech. Brno, 1994

Monografie:

- 16) Balabánová, H. *Romské děti v systému českého základního školství a jejich následn profesionální příprava a uplatnění*. In Frištenská, H. , Haišmann, T., Višek, P. a kol. *Romové v České republice*. Praha: Socioklub, 1999

- 17) Balvín, J. a kol. *Romové a alternativní pedagogika*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Hnutí R 2000.
- 18) Bolaffi, G., Bracalenti, R., Braham, P., Gindro, S. *Dictionary of Race, Ethnicity and Culture*. Gateshead: Athenaem Press, 2003
- 19) Fraser, A. *The Gypsies*. Cambridge: Blackwell Publishers, 1992
- 20) Gál, F. *O jinakosti*. Praha: G plus G, 1998
- 21) Haišman, T. *Romové v Československu v letech 1945 – 1967 – Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady*. In *Romové v České republice*. Praha: Socioklub, 1999
- 22) Kaplan, P. *Romové a zaměstnanost neboli zaměstnatelnost Romů v České republice*. In Frištenská, H. , Haišmann, T., Víšek, P. a kol. *Romové v České republice*. Praha: Socioklub, 1999
- 23) Maříková, H., Petrusek, M., Vodáková, A. a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996
- 24) Mayes, D.G. *Introduction*. In Mayes, D.G., Bergham, J., Salais, R. a kol. *Social Exclusion and European Policy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2001
- 25) Mikulášková, M. *Stručný nástin důsledků zákona č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství ČR*. In Socioklub. *Romové v České republice*. Praha: Socioklub, 1999
- 26) Navrátil, P. a kolektiv. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál s.r.o., 2003
- 27) Nevoránek, J., Řehoř, A. *Metodické pokyny pro zpracování bakalářské práce*. Institut mezioborových studií Brno, 2004
- 28) Říčan, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál 1998.
- 29) Sirovátka, T. *Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi*. In *Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 2003
- 30) Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada Publishing 2000.
- 31) Víšek, P. *Program integrace – řešení problematiky romských obyvatel v období 1970 až 1989*. In Frištenská, H. , Haišmann, T., Víšek, P. a kol. *Romové v České republice*. Praha: Socioklub, 1999

Časopisy a jiné články:

- 32) Motýl, I. *Kudy vedou cesty z ghetta*. Týden, 46/2006
- 33) Pokorný, J., Viktora, A. *Mapy drog: Ústecko, Praha, Jih Moravy*. MF Dnes, 12. 10. 2005
- 34) *Statut vlády České republiky pro záležitosti romské komunity*. Příloha IV. k usnesení vlády č. 100/2004

Internet:

- 35) Vláda ČR. *Koncepce romské integrace*. [citováno dne 13. března 2006]. Dostupný z: <http://wtd.vlada.cz/scripts/detail.php?id=8150>
- 36) Moravec, Š. *Nástin problému sociálního vyloučení romských populací*. [citováno 10. března 2006]. Dostupný z : <http://www.varianty.cz/download/doc/texts/5.pdf>.
- 37) Bolf, Š., Radostný, L., *Závěrečné zprávy z výzkumu: Analýza situace sociálně vyloučených enkláv ve Středočeském kraji*. [citováno 12.ledna 2006]. Dostupný z: [http:// www.epolis.cz/download/pdf/materials_33_1.pdf](http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_33_1.pdf)
- 38) Vaca, J. *Romka vysoudila za diskriminaci omluvu*. [citováno 7. dubna 2006]. Dostupný z: http://zpravy.idnes.cz/krimi.asp?r=krimi&c=A040331_155433_krimi_jan&t=A040331_155433_krimi_jan&r2=krimi
- 39) Plesník, V. a kol. *Dlouhodobá nezaměstnanost a její důsledky*. [citováno 14. února 2006]. Dostupný z: http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_4_1.pdf.
- 40) Rada pro záležitosti romské komunity. *Zpráva o stavu romských komunit 2004* [citováno 15.března 2006], Dostupný z: <http://wtd.vlada.cz/scripts/detail.php?id=7721>
- 41) Šimáček, M. *Jak vznikají česká ghetta?* [citováno 5. listopadu 2005]. Dostupný z: www.epolis.cz/download/pdf/materials_39_1.pdf
- 42) Ministerstvo vnitra České republiky. *Zpráva a výsledcích činnosti pracovního týmu pro potírání lichvy v sociálně vyloučených romských komunitách*. [citováno 6. března 2006]. Dostupný z : <http://wtd.vlada.cz/vrk/vrk.htm>
- 43) Bolf, Š., Radostný, L., *Závěrečné zprávy z výzkumu: Analýza situace sociálně vyloučených enkláv ve Středočeském kraji*. [citováno 12. ledna 2006]. Dostupný z : [http:// www.epolis.cz/download/pdf/materials_33_1.pdf](http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_33_1.pdf)

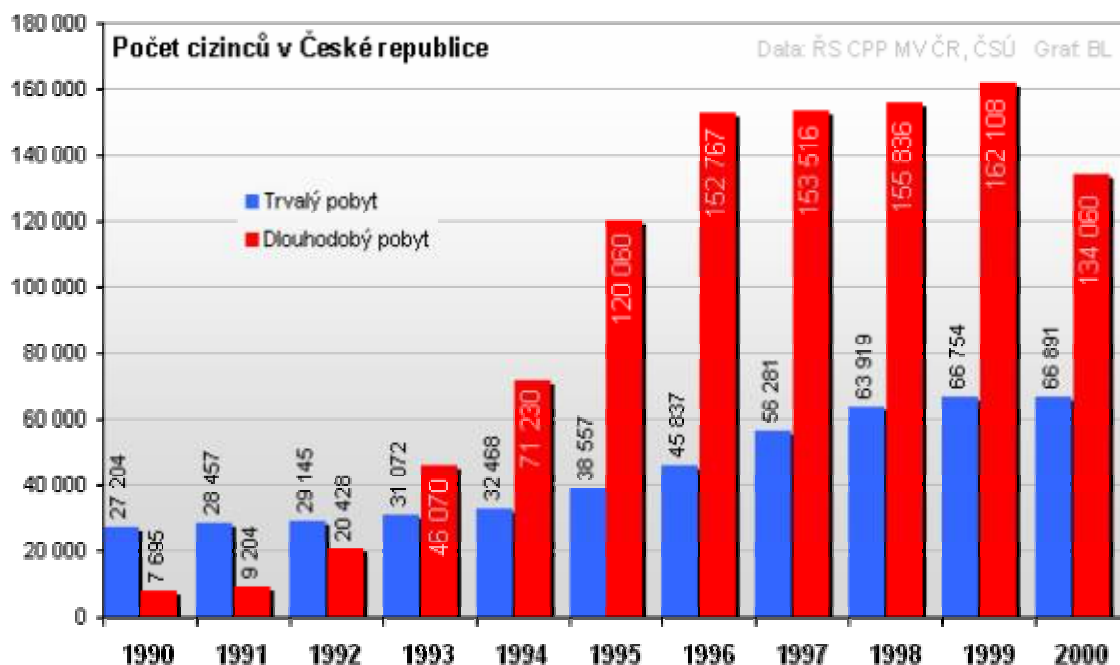
- 44) Autor neuvaden. Dostupný z <http://www.ceskaghetta.cz/clanek.php?id=7> [citováno 10. října 2006].
- 45) Bruthansová , D., Červenková, A. , Pechanová, M. *Zdravotně sociální služby v kojeneckých ústavech a dětských domovech pro děti do tří let věku.* [citováno 1. března 2006]. Dostupný z: http://www.vupsv.cz/Fulltext/vz_177.pdf
- 46) Autor neuvaden. Dostupný z: <http://romove.unas.cz/romove.html> [citováno 10. října 2006].
- 47) Autor neuvaden. Dostupný z http://www.dzeno.cz/?c_id=5948 [citováno 10. října 2006].
- 48) Autor neuvaden. Dostupný z:<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530> [citováno 10. října 2006].
- 49) Autor neuvaden. Dostupný z: <http://www.ceskaghetta.cz/cojsou.htm#soc> [citováno 10. října 2006].
- 50) Autor neuvaden. Dostupný z:http://www.dzeno.cz/?r_id=37 [citováno 10. října 2006].
- 51) Autor neuvaden. [citováno 10. října 2006].Dostupný z: http://www.gymhust.cz/projekty/romove/8_kapitola.html
- 52) Autor neuvaden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530>
- 53) Autor neuvaden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://www.osf.cz/romove/index1.htm>
- 54) Autor neuvaden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/19363>
- 55) Autor neuvaden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18147>
- 56) Autor neuvaden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18387>
- 57) Autor neuvaden [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18019>
- 58) Štěchová, M. a kol. *Právní ochrana etnických menšin v ČR.* [citováno 13. 10. 2006]. Dostupný z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/275.pdf>
- 59) Autor neuvaden [citováno 8. 9. 2006]. Dostupný z: <http://www.vlada.cz/cs/rvk/rzrk/dekadaromskeinkluz/dekadaromskeinkluz.ht>
- 60) www.google.com

PŘÍLOHA

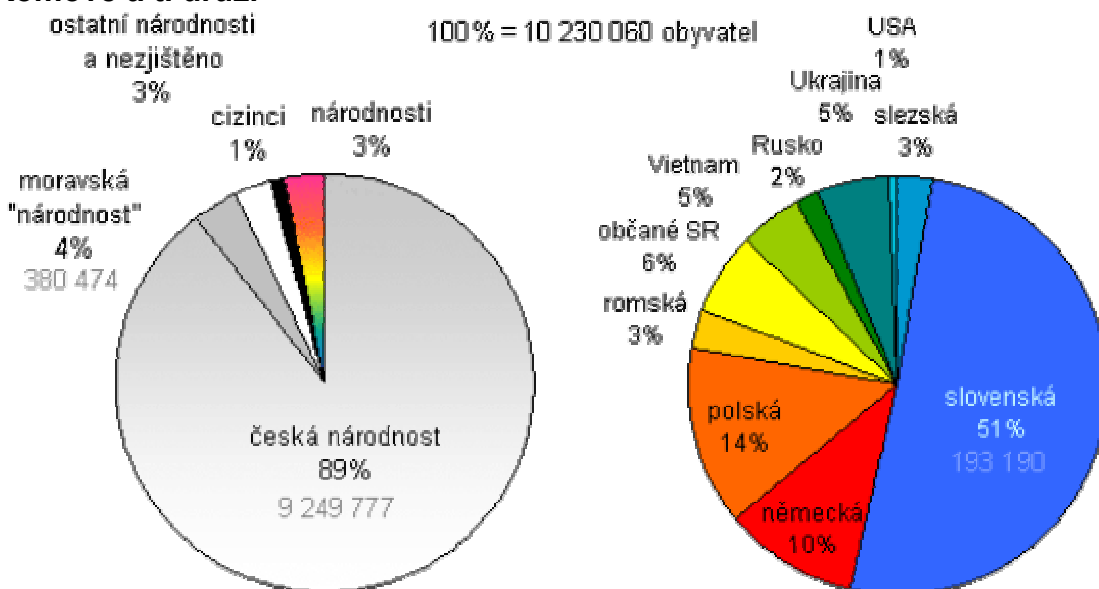
- ❖ **Graf počtu cizinců a jejich národnostní skladba v ČR**
- ❖ **Mapy výskytu romské komunity a některých specifických problémů**
- ❖ **Historie Romů v obrazech od jejich příchodu do Evropy do 19.století**
- ❖ **Moderní dějiny romské menšiny (20.stol.) v obrazech**
- ❖ **Romská rodina, romská kultura a romské profese v obrazech**
- ❖ **Romské ghetto v obrazech**

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!
Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat!
Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Graf počtu cizinců a jejich národnostní skladba v ČR¹¹⁵

Romové a ti druzí

¹¹⁵http://images.google.cz/imgres?imgurl=http://www.blisty.cz/files/2003/08/29/cr_narodnosti%2Bcizinci_i.gif&imgrefurl=http://www.blisty.cz/art/15212.html&h=298&w=562&sz=15&hl=cs&start=53&tbnid=Y6fvZdLI_I6hhM:&tbnh=71&tbnw=133&prev=/images%3Fq%3Dromov%25C3%25A9%26start%3D36%26nr%3D18%26svu%3D10%26hl%3Dec%26lr%3D%26sa%3DN

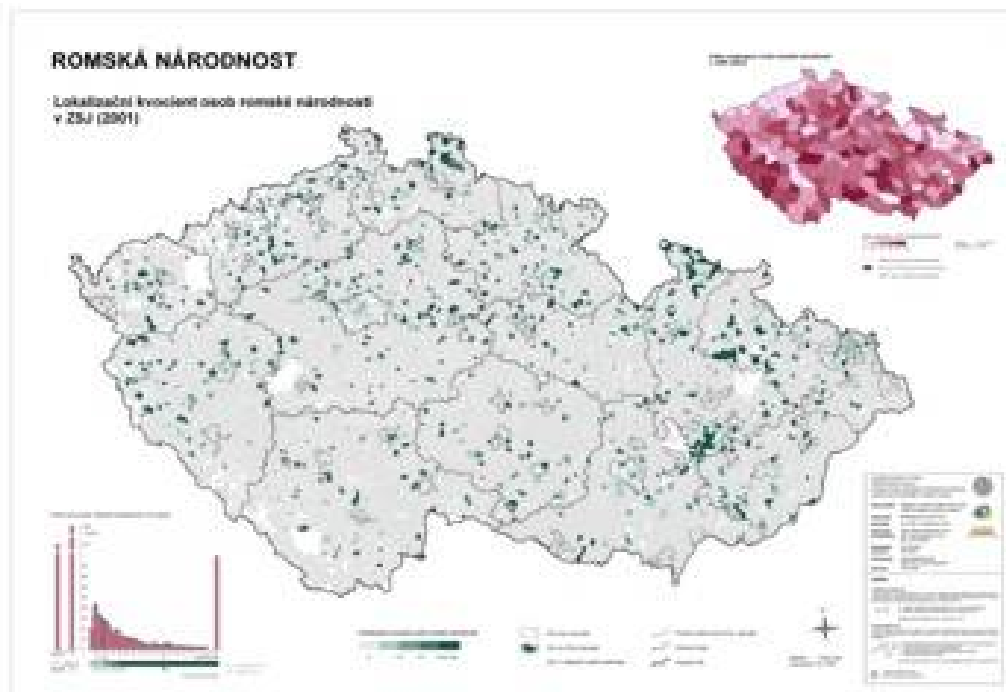
Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

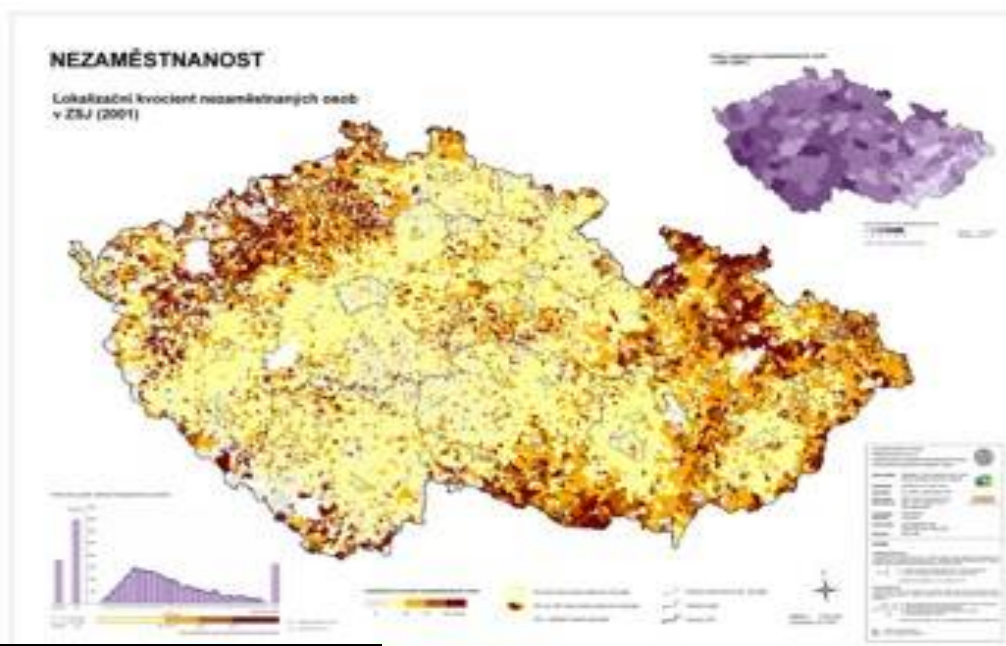
Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Mapy výskytu romské komunity a některých specifických problémů¹¹⁶

Mapa č.1: místa výskytu romského etnika v ČR

Mapa č. 2: místa s vysokou nezaměstnaností

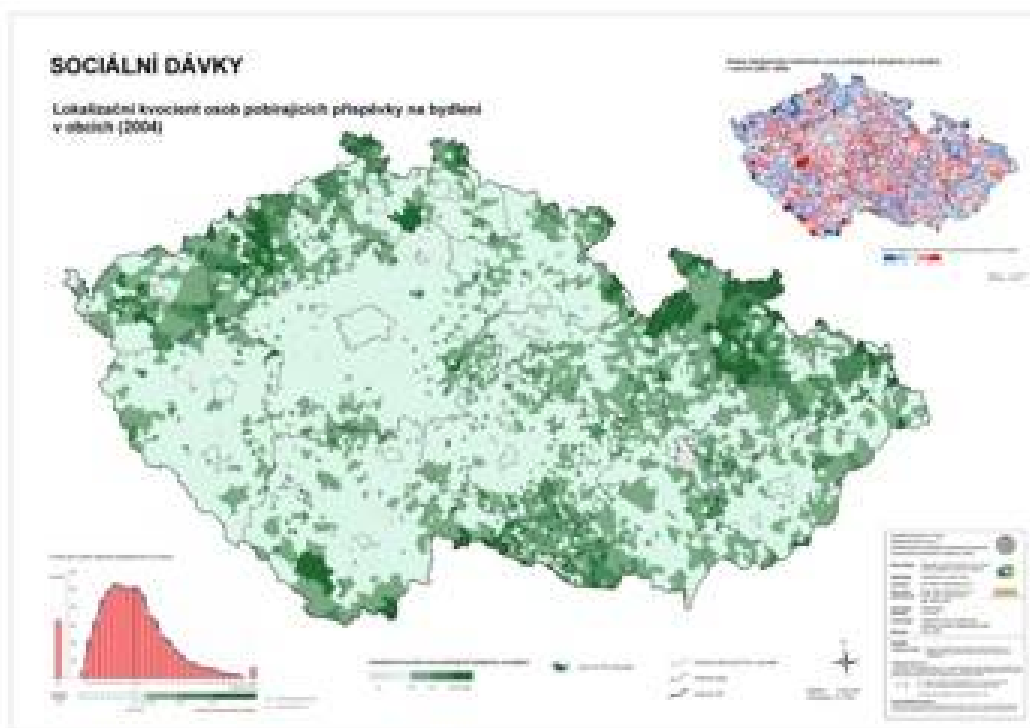
¹¹⁶ Mapy čerpány z http://images.google.cz/imgres?imgurl=http://web.natur.cuni.cz/cvmr/download/mapy_DC1/mapy%2520velke/romove.jpg&imgrefurl=http://web.natur.cuni.cz/cvmr/%3Fmapy&h=4967&w=7016&sz=2091&hl=cs&start=1&tbnid=tJMSFPeTKs142M:&tbnh=106&tbnw=150&prev=/images%3Fq%3D%2Bsite:web.natur.cuni.cz/%2Bromov%25C2%25A0%26aden%3D18%26svuna%3D10%26hl%3Dcs%26lr%3D

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

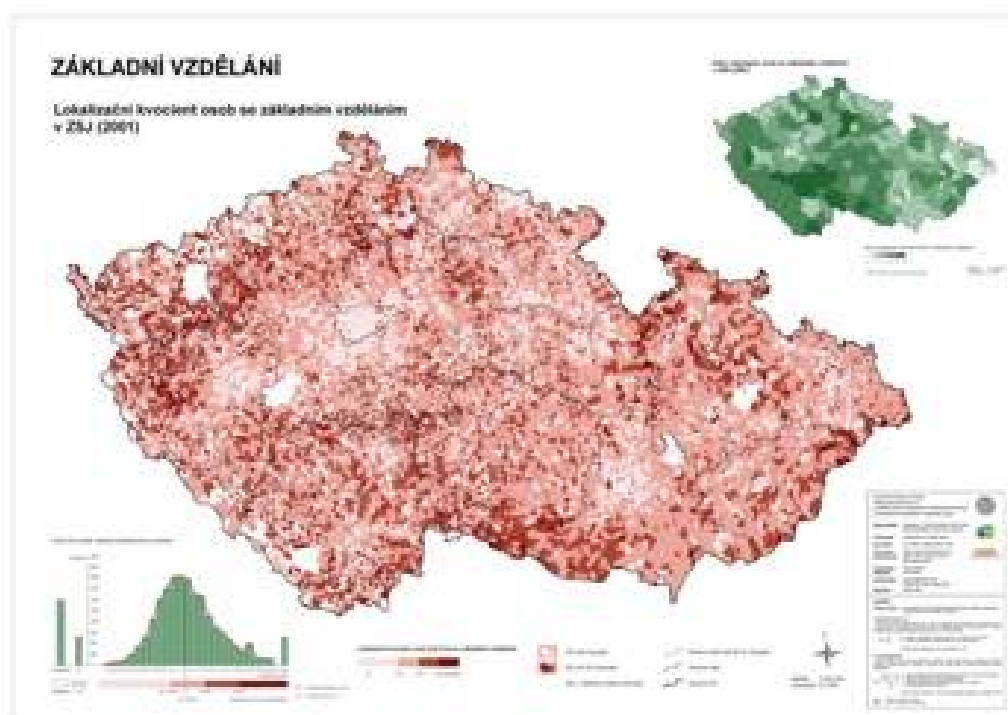
Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Mapa č. 3: místa s největším počtem adresátů sociálních dávek

Mapa č. 4: místa s výskytem základního vzdělání jako nejvyššího dosaženého

Historie Romů v obrazech od jejich příchodu do Evropy do 19.století¹¹⁷

*Migrace romské komunity
z Indie do Evropy*

*Portrét romské ženy
(15.stol.)*

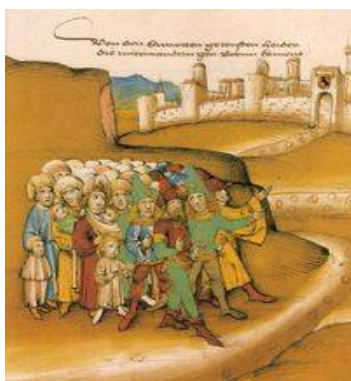

Stavení romské komunity

*Příchod Romů do německého
Města Bern (15.stol.)*

*Rytina romské čtvrti v řeckém
přístavním městě (15.stol.)*

Romové v 19.století

¹¹⁷ Všechny obrázky staženy z www.google.com

Romská rodina, romská kultura a romské profese v obrazech ¹¹⁹

Romská rodina

Dřívější kočovný způsob života romských rodin

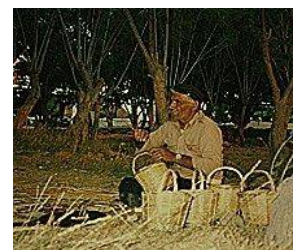

Romské kroje a romské lidové tance

Romská vlajka

Typická romská řemesla – kovářství a košíkářství

Romská muzika i jako zdroj obživy

Současná typická profese Romů

¹¹⁹ Všechny obrázky staženy z www.google.com

Romské ghetto v obrazech ¹²⁰

¹²⁰ Všechny obrázky staženy z www.google.com